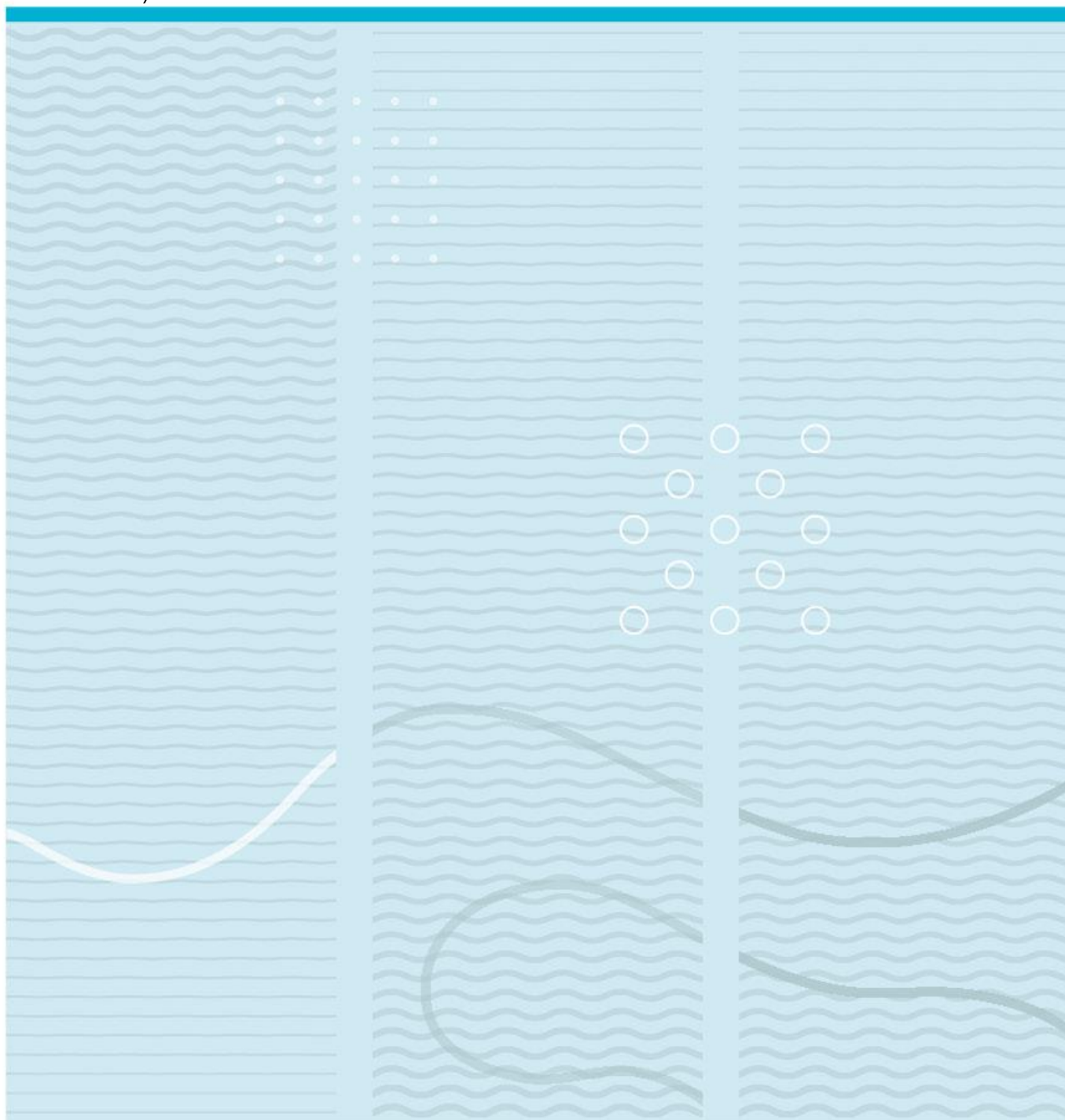

Rebekka Pettersen

Arven, blodperlene, natur og miljø

- En økokritisk studie av Siri Pettersens *Jernulven*

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap
Institutt for språk og litteratur
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2022 Rebekka Pettersen

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Sammendrag

I denne masteroppgaven tar jeg utgangspunkt i læreplanverket og det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Jeg undersøker hvordan man i norskfaget kan lese skjønnlitteratur med et kritisk blikk, og knytte de verdier og holdninger som kommer til uttrykk i tekstene til eget samfunn. Problemstillingen jeg har valgt å undersøke gjennom denne oppgaven lyder:

Hvordan kan et økokritisk perspektiv på skjønnlitteraturen bidra i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling?

Jeg har valgt å gjøre en økokritisk tekstanalyse av *Jernulven* av Siri Pettersen. På bakgrunn av utvalgt teori og denne metoden har jeg undersøkt hvordan denne romanen uttrykker ulike holdninger og verdier knyttet til naturen, samfunnet og miljøet.

For å ha et økokritisk perspektiv på analysene har jeg brukt retoriske strategier som en inngang til analysene mine. Jeg studerer hvordan de retoriske strategiene pastoral, villmark og apokalypse kommer til uttrykk i det valgte verket. Jeg har også sett på hvordan forholdet mellom dyr og mennesker blir fremstilt, og hvordan økofeminisme kan trekkes inn. Det blir også sett på fantastisk litteratur, og hvordan sjangerens sjangertrekk kan være et virkemiddel for å lese fram samfunnskritikk.

Resultatene viser at i en økokritisk analyse av *Jernulven* kan en lese fram etiske spørsmål knyttet til retten til liv, og klimautfordringer. Romanen tar opp mange temaer som er aktuelle for å bidra inn i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Temaene er også aktuelle for ungdom, og kan føre til mange refleksjoner knyttet til meninger, holdninger og miljø.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Innholdsfortegnelse	3
Forord	4
1 Innledning	5
1.1 Oppgavens bakgrunn og formål	5
1.2 Oppgavens problemstilling	8
1.3 Oppgavens utvalg av litterært verk	9
1.4 Oppgavens oppbygging	10
2 Teori	11
2.1 Kritisk lesing av skjønnlitteratur	11
2.2 Økokritiske perspektiver	12
2.3 Fantastisk litteratur	15
2.4 Tidligere forskning	17
3 Metode	21
3.1 Nærlesing og retoriske strategier	21
3.2 Hermeneutikk	22
3.3 Forskningsetiske betraktninger	23
4 Analyse av <i>Jernulven</i>	25
4.1 Naturen i <i>Jernulven</i>	28
4.2 Ødeleggelsen av miljøet	34
4.3 Synene på et bærekraftig samfunn	41
4.4 Bryting med antroposentriske verdenssynet	46
5 Avslutning og didaktiske implikasjoner	49
6 Litteraturliste	53

Forord

Aller først vil jeg gi en takk til foreldrene mine som har latt meg bo hjemme, selv når vi plutselig satt uten hus. Merkelig er det at når dere ikke eide nåla i veggen lenger, var plutselig det om jeg skulle klare å fullføre studiet et av de største bekymringene deres. Min mor som gjennom oppveksten har delt sin lidenskap for bøker med meg, noe som har resultert i en leseglad jente som nå ønsker å dele denne interessen med ungdommer på skolen. Søsteren min som alltid svarer når jeg ringer. Om det bare er for å si «hei» fire-fem ganger før jeg legger på, eller for å prate om oppgaven eller hverdagens prøvelser. Hun som også deler denne forkjærligheten for litteraturen. Brødrene mine for at de stiller opp når det trengs. Med et tilbakeblikk kan vil jeg si at sammen er vi sterke. Denne familien har kjempet seg igjennom et vanskelig år, en verden uten dere vil jeg ikke tenke på.

Denne prosessen har vært lang, vanskelig og tidkrevende. For en som alltid er i jobb, og som aldri klarer å si nei, har det å finne tid vært vanskelig. En person jeg vil takke for å hjulpet meg igjennom denne prosessen er min veileder Ylva Frøjd. Jeg vil takke deg for å ha vært tålmodig, men samtidig pushet meg igjennom. Tilbakemeldinger og kritikk har gjennom prosessen blitt satt stor pris på. Løpet ble avsluttet ikke som planlagt, likevel vil jeg takke deg for å ha stilt opp hele veien. Tusen takk for all hjelpen! Til deg også Benjamin, kjære kollega. Tusen takk for at du ville sette av tid og hjelpe meg å få sydd sammen oppgaven helt til slutt.

Joanna, tusen takk for å sendt meg motiverende ord gjennom året. Tiltross for tidsforskjeller stiller du opp og heier på meg. Smulegjengen fra Krøsset må også nevnes. Tusen takk for kaffepauser mellom slagene, og deres tålmodighet i mine utblåsninger i de mest hektiske periodene.

Jacqueline og Mina, dere har jeg spart til slutt. I over fem år har vi ventet på dette øyeblikket. Øyeblikket vi leverer hver våre mastere og kan si at vi har fullført. Tusen takk for at dere har stilt opp gjennom tykt og tynt. Motivert meg til forelesninger, og sendt gode tanker gjennom dette siste året. Nå kan vi snart legge studieårene bak oss og ta fatt på arbeidslivet. Jeg håper at vi fremdeles kan blåse ut til hverandre når dagene blir litt grå, og mimre tilbake til når våre største bekymringer var om vi kom eksamen til å stå.

Horten, 2022

Rebekka Pettersen

1 Innledning

Innledningsvis i denne oppgaven kommer jeg til å presentere bakgrunnen og formålet med denne oppgaven. Utgangspunktet for dette studiet er den nye læreplanen i norsk, og hvordan skjønnlitteraturen kan bidra inn i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. I dette kapitlet kommer jeg til å presentere ulike perspektiver som har vært med å forme innholdet og oppbyggingen av denne oppgaven. Deretter vil jeg presentere oppgavens problemstilling og tilhørende forskerspørsmål som jeg avslutningsvis kommer til å besvare. Dette studiet er en tekstanalyse av det skjønnlitterære verket, *Jernulven*, av Siri Pettersen. Deretter kommer jeg til å begrunne valget mitt for hvorfor jeg har valgt dette verket til analyse. Til slutt vil jeg gi en oversikt over oppgavens oppbygging.

1.1 Oppgavens bakgrunn og formål

Først kommer jeg til å se på bakgrunnen for dette studiet, læreplanverket. I læreplanen i norsk står det at «Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa skal gi elevene mulighet til å reflektere over sentrale verdier og moralske spørsmål og bidra til at de får respekt for menneskeverdet og for naturen» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Det å lære elever å lese har alltid vært en av grunnpilarene i norsk skole. Fram til 1889 var lesing et eget fag i norsk skole, og har siden blitt en del av norskfaget (Blikstad-Balas & Roe, 2020, s. 21). Skjønnlitteraturen har lenge hatt en stor plass i norskfaget, og det kommer av at norskfaget gjerne består av å lese, skrive og diskutere ulike litterære tekster (Blikstad-Balas, & Roe, 2020, s. 91). Norskfaget blir dermed et fag der elevene får muligheten til å utvikle sine leseferdigheter og oppdage ulike litterære verk. Målet med litteraturundervisningen, som læreplanen over sier, er å utvikle individer som respekterer verdier verdsatt av samfunnet, menneskeverdet og naturen.

I 2020 begynte innføringen av et nytt læreplanverk i norske skoler. Læreplanverket er bygget på de verdiene og premissene opplæringsloven pålegger norske skoler og læreinstutter å ivareta i opplæringen. I overordnet del blir disse verdiene og premissene beskrevet, og det blir presisert hvilke formål opplæringen skal ha. Et av premissene for læring, som blir beskrevet i læreplanverket er de tverrfaglige temaene: helse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling. Temaene tar utgangspunkt i samfunnsmessige problemstillinger, og skal legge til rette for læring på tvers av alle fag. Hensikten med disse temaene er at elevene skal få en innsikt i ulike samfunnsmessige og

hverdagslige problemstillinger, og få en utbrodert kunnskap rundt temaene fra ulike fag for å kunne se en sammenheng på tvers av fagene. (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Innenfor bærekraftig utvikling er målet at elevene skal utvikle sin kompetanse til å kunne tenke kritisk, kunne ta ansvarlige valg og handle etisk i forhold til problemstillinger knyttet til miljøet. Norskfaget skal åpne opp for at elevene får en kunnskap om hvordan tekster fremstiller naturen, ulike miljøer og livsbetingelser gjennom det tverrfaglige temaet. Kunnskapen tekstene gir dem, skal videre gi dem et grunnlag til å kunne ytre sine meninger for å kunne påvirke samfunnet til å bli mer bærekraftig. Elever skal få muligheten til å utvikle disse ferdighetene gjennom å lese både skjønnlitterære tekster og sakprosa (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Judith Klein skriver at: «Selve intensjonen med fagfornyelsen er at fagene skal fornyes for framtiden i takt med sentrale samfunnsendringer» (Klein, 2020, s. 7). De tverrfaglige temaene, som nevnt over, er blitt en del av læreplanverket for å kunne følge med samfunnet i de samfunnsendringene som skjer. Alle verdens land har en felles arbeidsplan for å jobbe mot en bærekraftig utvikling av vår verden (FN-sambandet, 2020). Denne arbeidsplanen inneholder 17 bærekraftsmål som innebærer å sørge for grunnleggende behov for klodens innbyggere, et godt utdanningssystem og kjempe mot klimakrisen. Disse bærekraftmålene kan vi se henger sammen med de tverrfaglige temaene.

Tatjana Kielland Samoilow og Per Esben Myren-Svelstad (2021) og Jonas Bakken (2018) er blant de som trekker fram økokritikk i norskfagets litteraturundervisning, som et svar på det behovet skolen har på å utdanne elever med kompetanse innenfor bærekraftig utvikling. Hensikten med å dette tverrfaglige temaet er å gi elevene kunnskapen de trenger for å kunne reflektere og ta etiske beslutninger knyttet til ulike miljøproblemer. Hvorfor skal de da lese skjønnlitterære tekster og ikke sakprosa og fagtekster? Dette spørsmålet tar Samoilow og Myren-Svelstad opp, og svarer med at forskningen viser at skjønnlitteraturen vekker følelser, empati og sympati, i større grad hos leseren enn hva fagtekster gjør. De argumenterer også for at skjønnlitteraturen i større grad gir rom for ulike tolkninger av tekster (2021, s. 134). Derfor har jeg valgt å undersøke hvordan man kan legge til rette for kritisk lesing av skjønnlitterære tekster i klasserommet.

Hvilke skjønnlitterære tekster og verk som brukes i litteraturundervisningen er opp til norsklæreren velge ut (Blikstad-Balas & Roe, 2020, s. 91). Utvalg av tekster i litteraturundervisningen er ikke like kanon-basert slik som det tidligere har vært. Nye læreplaner har lagt opp til at norsklærere har fått en større frihet til hvordan undervisningen skal foregå, og har heller generelle kompetansemål fra læreplanen som de skal planlegge

undervisningen etter. Bakken mener det at hvis litteraturundervisningen skal svare på læreplanen sine mål om å utvikle elevenes kunnskap om bærekraftig utvikling, må norsk litteraturundervisning endres (Bakken, 2018). Han foreslår en økokritisk tilnærming til litteraturen, ettersom den åpner for økolitteratur og behandler miljøspørsmål. Dette åpner også for å ta i bruk utradisjonelle tekster i klasserommet.

Økokritikk er en litteraturvitenskapelig retning som vokste fram på 1990-tallet (Bakken, 2018, s. 232). Bakken skriver videre at fagfeltet er ganske vidt og fremdeles under utvikling. Dette har ført til ulike perspektiver og metoder innenfor fagfeltet. Felles innenfor denne retningen er at økokritikere utforsker de ulike forholdene det kan være mellom litteraturen og naturen. Målet er gjerne å øke bevisstheten rundt miljøpolitikken og de miljøproblemene samfunnet står ovenfor hos leseren (Bakken, 2018, s. 232). Det å ta økokritikken inn i norskfaget kan dermed være et hjelpemiddel for å øke elevenes kritiske bevissthet.

I denne oppgaven har jeg valgt å arbeide med et litterært verk som kan plasseres innenfor fantastisk litteratur, som også blir kalt fantasy. Tzvetan Todorov er en som har gjort et forsøk på å definere hva *det fantastiske* er, basert på tekstenes strukturer. Todorov definerer fantastisk litteratur som tekster der leseren betrakter den fiktive verdenen, og tekstens karakterer som levende, men samtidig kunne forklare enkelte av tekstens hendelser og beskrivelser som overnaturlige (Todorov, 1975, s. 33). Han definerer det fantastiske som elementer som bryter med vår realitet. Overnaturlige vesener, natur eller hendelser som kun kan forklares som noe unaturlig eller et produkt av fantasien. «The fantastic is that hesitation experienced by a person who knows only the laws of nature, confronting an apparently supernatural event» (Todorov, 1975, s. 25). For at en tekst skal kunne plasseres inn i det fantastiske må teksten altså by på en overnaturlig forklaring på et fenomen leseren møter på, som ikke kan forklares med det vi kjenner fra vår verden.

Begrepet fantastisk litteratur brukes som et samlebegrep på ulike tekster som igjen kan plasseres i flere undersjangere eller underkategorier (Teigland, 2014, s. 99; Slettan, 2018, s. 6; James & Mendlesohn, 2012, s. i). Vi kan derfor finne mange ulike måter å skrive tekster på som alle bryter med vårt virkelighetsbilde. Fantastisk litteratur er ofte skrevet for barn og unge lesere, og interessen for denne typen tekster har økt de siste tiårene (Slettan, 2018, s. 5). Edward James skriver at J.R.R. Tolkien har påvirket mange forfattere innenfor fantasy sjangeren med sitt verk *Lord of the rings* fra 1954-5 (James, 2012, s. 62). James skriver videre at verket er et av de mest kjente verkene innenfor engelsk litteratur, ikke bare i Storbritannia, men også internasjonalt. Flere lar seg inspirere av verket, mens andre vil skille seg fra hans måte å skrive på. Noe som har ført til et mangfold av tekster, både før og etter J.R.R. Tolkien.

Denne interessen og store variasjonen for fantastisk litteratur er noe jeg ønsker med denne oppgaven å se nærmere på hvordan kan bidra inn i norskfaget.

I dette kapittelet har jeg trukket fram læreplanverket i norskfaget som utgangspunkt for dette studiet. Elevene skal gjennom litteraturen lære å reflektere over ulike verdier og holdninger, og reflektere rundt moralske spørsmål. Det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling skal elevene lære å tenke kritisk og kunne ta selvstendige, etiske valg som er knyttet til miljøet. Dette er evner de kan lære gjennom å lese skjønnlitteraturen. Formålet med oppgaven blir dermed å vise hvordan skjønnlitteraturen bidrar inn i det norskdidaktiske fagfeltet. Oppgaven er aktuell gjennom det at den nye læreplanen baserer seg på at utdanningen skal lære elever til å tenke kritisk, kunne reflektere og ta selvstendige valg. Dette for å kunne være en del av samfunnet og utvikle det videre. Skjønnlitteraturen inviterer leseren til å sette seg inn andres meninger og perspektiver, noe som er en viktig egenskap for å kunne reflektere. Videre kommer jeg til å presentere oppgavens problemstilling.

1.2 Oppgavens problemstilling

Det jeg ønsker å undersøke i masterprosjektet mitt er hvordan man kan bruke skjønnlitteraturen, i form av fantastisk litteratur, i litteraturundervingen for å bidra inn i læreplanmålene om bærekraftig utvikling, og for å øke elevenes kritiske bevissthet og engasjement for naturen og et bærekraftig samfunn.

For denne oppgaven har jeg en overordnet problemstilling jeg ønsker å finne et svar på gjennom to forskerspørsmål og en analyse av et skjønnlitterært verk. Problemstillingen: *Hvordan kan et økokritisk perspektiv på skjønnlitteraturen bidra i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling?* For å undersøke dette nærmere har jeg satt to forskerspørsmål for å svare oppgavens problemstilling:

- 1) Hvordan kan retoriske strategier gi innganger til en økokritisk analyse?
- 2) Hvilke etiske problemstillinger tar Jernulven opp, knyttet til bærekraftig utvikling?

Det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling har blitt en sentral del av læreplanverket. I denne oppgaven ønsker jeg å undersøke hvordan problemstillinger knyttet til natur og miljø kommer til uttrykk i ett verk som foregår i en fiktiv verden, for så å se hvordan disse problemstillingene igjen kan brukes for å diskutere våre egne miljøspørsmål. Vi lever i en tid der det å kunne reflektere kritisk over ulike etiske problemstillinger som menneskeverd, naturvern og andre samfunns- og miljøproblemer er en viktig egenskap. Jeg vil med denne oppgaven se på hvordan skjønnlitterære tekster kan brukes for å utvikle elevenes kritiske

tenkning og refleksjon, knyttet til det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Det første forskerspørsmålet mitt vil jeg prøve å besvare gjennom å selv gjøre en økokritisk analyse med utgangspunkt i retoriske strategier. Målet med analysen er å kunne finne svar på det andre forskerspørsmålet, og på den måten svare på denne oppgavens problemstilling. Verket jeg har valgt å analysere kan, som tidligere nevnt, plasseres innenfor samlebegrepet fantastisk litteratur. Innholdet vil derfor kunne bryte med vårt virkelighetsbilde, og jeg vil vise at det kan gi leseren muligheten til å se på romanens hendelser som uvirkelige og et produkt av forfatterens fantasi. Samtidig kan leseren trekke paralleller fra det fiktive universet til sin egen verden. I neste delkapittel kommer jeg til å presentere mine begrunnelser for valg av litterært verk til studiet.

1.3 Oppgavens utvalg av litterært verk

Romanen som er valgt til å analysere i denne oppgaven er *Jernulven* av Siri Pettersen. Kriteriene mine for utvalg av litterært verk å analysere har vært at verket skal kunne plasseres innenfor fantastisk litteratur. Dette er en sjanger som gir rom for å eksperimentere med verdener som kan sammenliknes med vår verden. «I norsk tradisjon er det fantastiske ofte nær knytt til ei utviding og underleggjering av kvardagen» (Birkeland & Mjør, 2012, s.64). Den fantastiske litteraturen har en viss tilknytning til vår egen verden. Det som gjør verket fantastisk er elementer som bryter med vårt virkelighetsbilde. Noe som gjør fantastisk litteratur godt egnet til å skjule samfunnskritikk (Birkeland & Mjør, 2012, s. 65).

Siri Pettersen er en anerkjent norsk forfatter innenfor fantastisk litteratur, og har gjort seg kjent med triologien Ravneringene. Triologiens første bok *Odinsbarn* (2013) tar leseren til en helt annen verden, Ymslanda. Pettersen bruker myter, norrøn mytologi og kristendommen når hun skaper sitt fiktive univers (Teigland, 2014, s. 107). Dette universet forfatteren bygget opp i Ravneringene videreføres i hennes nye triologi Vardari. I *Jernulven* (2020), den første boka i triologien Vardari, møter leseren på dagsaktuelle temaer og problemstillinger som forelskelse, rus og jakten på det evige liv. Romanen tar også opp hvordan mennesker stiller seg i forhold til andre arter, mennesker og dyr. Dette er temaer og problemstillinger jeg tror vil interessere en ung leser. Her vil jeg som nevnt gjøre en økokritisk analyse, og drøfte hvordan boken kan bidra inn i norskfaglig arbeid innenfor det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

1.4 Oppgavens oppbygging

I dette kapittelet er det blitt gitt en oversikt over den videre oppbyggingen av oppgaven. Det vil være noen kommentarer til de ulike inndelingene om hva som blir tatt opp i de ulike kapittelene. Leseren blir introdusert til hvert kapittel på hva innholdet består av. Oppgaven er delt inn i fem hovedkapitler, der flere er delt inn i flere delkapitler.

I **kapittel 1** presenteres oppgavens bakgrunn, formål og problemstilling. Det blir også presentert en del tidligere forskning for å kunne gi et bakteppe til oppgavens aktualitet i lærerprofesjonen og norskfaget.

I **kapittel 2** blir leseren presentert for det teoretiske rammeverket for oppgaven. Oppgaven baserer seg på ulike perspektiver og begreper som gir det videre arbeidet en gyldighet og troverdighet. Hensikten med teorien er å gi oppgaven rammer for de videre analysene og tolkningene i oppgaven, som gir dem et rotfeste i det norskfaglige.

I **kapittel 3** blir det gjort rede for valgene på valg av metodiske tilnærminger til oppgaven. Kapittelet tar opp nærlesing og retoriske strategier som innganger til tekstanalyse.

Hermeneutikk blir også tatt opp for å gi tolkningene i analysene en gyldighet. Avslutningsvis i dette kapittelet begrunner jeg valgene mine i lys av forskningsetiske retningslinjer.

I **kapittel 4** blir oppgavens analyser og drøftinger presentert for leseren. På bakgrunn av de retoriske strategiene og det teoretiske rammeverket som er blitt lagt fram, blir Siri Pettersens Jernulven analysert ut i fra et økokrisk prespektiv. Tolkningene og drøftingene jeg foretar meg i analysene skal kunne besvare oppgavens problemstilling.

I **kapittel 5** oppsummeres oppgaven i en helhet med en konklusjon på oppgavens problemstilling. Jeg foretar meg også betraktninger på didaktiske implikasjoner og hvordan romanen og det arbeidet som denne oppgaven presenterer kan vidreføres i nye studier.

2 Teori

Det jeg skal undersøke med problemstillingen for den oppgaven, er som nevnt, hvordan et økokritisk perspektiv på skjønnlitteraturen kan bidra inn i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Samoilow og Myren-Svelstad argumenterer for at kritisk teorier kan avdekke hvordan litterære behandlere behandler temaer vi kan knytte til de tverrfaglige temaene fra læreplanverket (2021, s.13). Økokritikken kan åpne opp for å bevisstgjøre leseren om de miljøspørsmålene samfunnet står ovenfor. Perspektivene jeg trekker fram gir et grunnlag til analyse. Teorien om fantastisk litteratur viser hvordan verket kan leses som samfunnskritikk, og gjør boka til en samtidsroman. Til sist i kapitlet vil jeg presentere tidligere relevant forskning, og hvordan jeg posisjonerer meg selv i fagfeltet.

2.1 Kritisk lesing av skjønnlitteratur

Lesing og arbeid med skjønnlitteratur har lenge vært en stor del av norskfaget. Som nevnt innledningsvis har norsklæreren full frihet når det gjelder utvalg av skjønnlitterære tekster og hvordan undervisningen skal foregå. Martha C. Nussbaum skriver om hvordan litteraturtolkning er viktig for verdensborgeren (Nussbaum, 2016, s. 56). Litteraturen gir leseren tilgangen til andre menneskers meninger og følelser, og gir samtidig rom til å sammenlikne med egne meninger og følelser. På denne måten gir litteraturen leseren muligheten til å utvikle sine kritiske og sympatiske egenskaper, og blir bedre rustet til å kunne sette seg inn i andre menneskers liv (Nussbaum, 2016, s. 56). Nussbaum argumenterer også for at det burde være verdensborgersynet som ligger til grunn for valg av litterære verk til klasseromsundervisning (2016, s. 56).

«Kritisk teori er en samlebetegnelse for teoretiske retninger som kritisk analyserer verdier, ideologier og maktrelasjoner i tekster og andre kulturuttrykk» (Samoilow & Myren-Svelstad, 2021, s. 12). Kritiske teorier åpner opp for ulike innganger til analyse av både sakprosa og skjønnlitterære tekster. «... spørsmålet om hvordan en litterær tekst representerer verden» (Samoilow & Myren-Svelstad, 2021, s. 15) er et sentralt spørsmål innenfor kritisk teori. Økokritikk er en slik kritisk teori, og utforsker forholdet mellom litteraturen og det fysiske miljøet. Jeg kommer nærmere inn på det økokritiske perspektivet i neste delkapittel.

Kritisk teori og kritisk lesing av skjønnlitteratur åpner opp for ulike betydninger, og gir teksten en flertydighet. (Samoilow, 2021, s. 17). Elevene får mulighet til å komme med sine

tolkninger og opplevelser av teksten. Ulike elever vil aldri kunne tolke en tekst helt likt, og derfor kan det komme fram ulike synspunkter og tolkninger ved teksten i et klasserom. Disse kan deretter diskuteres i fellesskapet. Samoilow og Myren-Svelstad argumenterer for at tekster burde leses estetisk, men samtidig kritisk. Leseropplevelsen ved skjønnlitteraturen skal ivaretas, samtidig som man stiller spørsmål til innholdet. Kritisk lesing av skjønnlitteratur gir dermed elevene muligheten til å utforske teksten estetisk samtidig som de prøver å finne en ideologisk tolkning av teksten.

Det å aktivt ta i bruk kritiske teorier ved lesing av skjønnlitteratur, åpner det opp for en bredere forståelse av tekster. Samoilow & Myren-Svelstad argumenterer for at de ulike teoriene kan brukes til å lese både *mot* og *med* teksten (2021, s.12-13). Det å lese *mot* teksten er en tilnærming til teksten som avdekker underliggende verdier og meninger teksten gir uttrykk for. Disse verdiene og synspunktene kommer ikke nødvendigvis eksplisitt fram i teksten, og krever at elevene tolker og vurderer hvilke verdier teksten utsetter leseren for. Det å lese *med* teksten gir muligheten for analytiske tilnærminger som utvider forståelsen av hvordan teksten forholder seg til samfunnet vi lever i.

2.2 Økokritiske perspektiver

Cheryll Glotfelty definerer økokritiske studier: «Simply put, ecocriticism is the study of the relationship between literature and the physical environment» (Glotfelty, 1996, xviii). Denne definisjonen blir ofte tatt frem av andre forskere innenfor dette fagfeltet (Garrard, 2012; Claudi, 2013; Samoilow & Myren-Svelstad, 2021). Et økokritisk perspektiv på skjønnlitteraturen kan være å se på hvilke holdninger og verdier knyttet til naturen som blir uttrykt i teksten (Claudi, 2013, s. 245). Samoilow & Myren-Svelstad skriver det at økokritiske studier legger opp til å reflektere kritisk på verdenen vi lever i (2021, s. 135), og det igjen skaper ideer til hvordan vi ønsker å handle politisk. Garrard skriver at økokritikk er en grønnpolitisk måte å analysere tekster på (2012, s. 3). Alle disse forskerne mener at økokritiske perspektiver ser på ulike holdninger til natur og miljø. Kritisk tenking over det vi leser kan være en måte å se hvordan disse holdningene kommer fram i teksten.

To sentrale begreper innenfor økokritiske analyser er *antroposentrisme* og *økosentrisme*, begge begrepene viser til ulike verdenssyn. Begrepet antroposentrisme brukes om et menneskesentrert verdenssyn (Goga, 2018, s. 78). Når man ser på mennesket som overordnet naturen og andre arter, og bruker dette synet som begrunnelse til å råde over naturen. Dette verdenssynet blir brukt som begrunnelse på hvorfor vi opplever klimakrisen, fordi mennesket

har satt sine behov foran resten av miljøet (Samoilow & Myren-Svelstad, 2021). Dette maktforholdet kommer av en dikotomi, en todeling av levende vesener hvor vi har mennesket på den ene siden og andre livsformer på den andre. Derfor argumenteres det ofte for at det er det antroposentriske verdenssynet som har ført til de klimaendringene og miljøproblemene vi nå møter (Samoilow & Myren-Svelstad, 2021, s. 133). En motsetning til et antroposentrisk verdenssyn er et økosentrisk tanke sett. Økosentrisme handler om å likestille mennesker, dyr og andre livsformer (Claudi, 2013, s. 248). I motsetning til å handle ut ifra det som egner mennesket best, blir også andre livsformer tatt hensyn til og respektert. Økokritiske analyser kan dermed få frem ulike synspunkter, og gir dermed et godt grunnlag til refleksjoner og diskusjoner av problemstillinger knyttet til miljø og klima.

Ikke alle er enige at litteraturen kan engasjere leseren til refleksjon og politisk deltakelse. Samoilow & Myren-Svelstad påpeker at det ikke er noen direkte sammenheng mellom leseprosessen og ens handlinger (2021, s. 135). De argumenterer videre at økokritisk arbeid med litteraturen «reducerer det flertydige og åpne i litterære tekster» (Samoilow & Myren-Svelstad, 2021, s.135). Likevel argumenterer de for at det er gjennom et grundig litterært arbeid at man blir kjent med de komplekse problemstillinger.

Greg Garrard skriver det at «One ‘ecocritical’ way of reading is to see contributions to environmental debate as examples of rhetoric» (Garrard, 2012, s. 6). Det å se på hvordan en tekst kan påvirke leseren til å delta i miljødebatter, og engasjere seg i å leve et bærekraftig liv, er en økokritisk måte å lese en tekst på. Slike studier ser altså på de retoriske strategiene i tekstene. Garrard undersøker hvordan ulike temaer kan ha en politisk effekt, eller påvirke sosiale oppfatninger (Garrard, 2012, s. 8). Tekster vil kunne påvirke leseren til å ta en stilling til verdier og holdninger som kommer fram i tekstene. Videre vil jeg presentere tre av de retoriske strategiene Garrard skriver om, pastoral, villmark og apokalypse.

Den første retoriske strategien Garrard skriver om er pastoral diktning. «Since the Romantic movement’s poetic responses to the Industrial Revolution, pastoral has decisively shaped our constructions of nature» (Garrard, 2012, s. 37). Denne reaksjonen skapte et idyllisk og romantisk bilde av naturen. Romantisk pastoral er en motreaksjon til den industrielle revolusjonen på 1800-tallet, hvor folk hadde et ønske om å vende tilbake til den fredelige naturen (Claudi, 2013, s. 242). Kontrasten mellom by og landet går gjerne igjen. Byene blir gjerne fremstilt som korrumpert, kaotisk og upersonlig (Garrard, 2012, s. 39), mens på landet kan en finne fred og ro. Med den retoriske appellen patos kan litteraturen knytte menneskets følelser til naturen (Garrard, s. 40). Det å vende tilbake til et mer simpelt og landlig liv kan være et forsøk på å leve mer bærekraftig og i ett med naturen. Skildringer av

naturen gir ikke bare en lengsel tilbake til naturen, men kan også skape ideer om hvordan bevare den.

Den andre retoriske strategien, villmark, deler ønsker om å rømme og returnere til naturen i likhet med det pastorale. Villmark som en retorisk strategi skiller seg fra det pastorale gjennom hvordan naturen beskrives (Garrard, 2012, s.66). Garrard trekker fram to syn på villmarken, et eldre og et nyere syn på den. Fra gammelt av står den uberørte naturen som står i kontrast til sivilisasjonen (Garrard, 2012, s. 68). Garrard skriver videre at Bibelen framstiller villmarken som et farlig og prøvefullt sted, men det er også i villmarken en kan finne friheten (Garrard, 2012, s.68). Villmarken består av enorme fjell, dype skoger, ville dyr og natur som er utemmet av mennesket. Sivilisasjonen og menneskene har siden temmet mye av villmarken med å temme dyrene, bygge over fjell og under vann, og ved å utforske og oppdage (Garrard, 2012, s. 73). Garrard trekker videre fram begrepet *det sublime* om denne frykten denne storslåtte, overveldende vakre naturen kan skape. Det nye synet på villmarken beundrer mennesket opp mot den ville naturen, og ser på menneskets erobring av villmarken. Denne erobringen er gjerne det som senere har ført til ødeleggelse av natur og miljøet. Mennesket har overvunnet frykten for det utemmede, og krysset hav, besteget fjell og nærmest overvunnet naturen. Kari Anne Rødnes skriver om hvordan skjønnlitteraturen kan bidra inn i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Hun skriver at skjønnlitteraturen er et virkemiddel som klarer å uttrykke naturopplevelser og de følelsene vi opplever i naturen gjennom skrift (Rødnes, 2019, s. 70). Noe som henger sammen med den retoriske strategien villmark, det at leseren kan få en opplevelse av naturen gjennom tekst.

Den tredje retoriske strategien er apokalypse. I flere tusen år har mennesket trodd på at jordens endetid en dag vil komme (Garrard, 2012, s. 93). Miljøkrisen og naturkatastrofer blir gjerne sett på som et varseltegn på at endetiden nærmer seg (Garrard, 2012, s.97). Selv om dette er et varsel som har blitt fortalt i flere hundre år, har menneskene aldri sett på endetids profetier som en god nok grunn til å hindre endetiden. Garrard referer til Lawrence Buell som argumenterer for at apokalypse er den mest effektive virkemiddelet innenfor fantasering av miljøet (Garrard, 2012, s.101; Buell, 1995, s.285). Vi kan finne apokalyptisk retorikk i mange litterære verk, og felles for disse verkene er at de kritiserer samfunnet ved å påpeke feil som kan føre til samfunnet faller sammen. Garrard referer til et utdrag fra Rachel Carsons *Silent Spring* som inneholder et tragisk apokalyptisk utfall. Ringvirkningene av menneskets antroposentriske verdenssyn, og hvordan vi behandler naturen blir omtalt som katastrofale og ondskapsfulle (Garrard, 2012, s.103). Endetidsutfallet trenger en syndebukk å skylde på,

skriver Garrard (2012, s. 115), om det er mennesket, sivilisasjonen eller maktbalansen i samfunnet.

Garrard tar også opp etiske spørsmål om forholdet mellom mennesker og dyr. Han referer til Peter Singers *Animal Liberation* (1975), som igjen bruker filosofen Jeremy Bentham sammenlikning av menneskers behandling av dyr med slavehandel og rasisme (2012, s. 146). Mennesket kjennetegner seg selv som et tenkende vesen, og har med den påstanden skilt seg fra andre ikke-tenkende vesener (Claudi, 2013, s.247), og på den måten gjort en forskjell seg selv og andre arter. Dette har gjort til at mennesket har dominert og rådet over naturen og andre vesener. Garrard påpeker det at dyrestudier viser at det er forskjeller mellom mennesker og dyr, men det er også forskjeller innad i alle arter og raser (Garrard, 2012, s.149). Forskjellen på oss burde dermed ikke være noen grunn til å påføre fysisk eller psykisk vold mot andre. Forholdet mellom mennesket og dyr har dermed vært en del av det antroposentriske verdenssynet, hvor mennesket har sett på seg selv som overordnet andre vesener. Økokritiske studier undersøker gjerne hvordan mennesket kan bryte med dette verdenssynet, og begynne å likestille seg selv med naturen.

Tidligere har jeg nevnt at økokritikere gjerne stiller spørsmål til dikotomien mellom mennesket og andre levendevesener, hvorfor skal mennesket dominere andre vesener? Økofeminister utforsker miljøproblemer fra et kjønnsperspektiv skriver Claudi (2013, s. 250), og ser også på maktforskjellene mellom en mann og en kvinne (Garrard, 2012, s. 26). Et sentralt begrep innenfor økofeminismen er *androcentrisk* som betyr mannsentrert. Kvinnen blir sett på som en del av naturen, og har en passiv rolle i samfunnet og kulturen, hvor det er mannen som har den handlende rollen (Garrard, 2012, s.26; Claudi, 2013, s. 249). Et grunnleggende syn er at prinsippene for hvordan kvinneundertrykking blir legitimert på også gjelder for hvordan naturødeleggelser blir legitimert (Claudi, 2013, s. 250). Miljøproblemer og mannens dominerende rolle mellom i samfunnet, kan ses i sammenheng av hvordan mennesket har en dominerende rolle i verden på tvers av arter og natur.

2.3 Fantastisk litteratur

Fantastisk litteratur eller *fantasy*, som er det engelske begrepet, kan regnes for å være et samlebegrep på ulike tekster som eventyr, fabler, science fiction og fantasy. Felles for den fantastiske litteraturen er at den inneholder elementer som bryter med vårt virkelighetsbilde (Todorov, 1975, s. 33). I det videre kommer jeg til å presentere teori om fantastisk litteratur.

Teorien skal kunne støtte tolkningene og analysene, og hvordan Jernulven kan være en avspeiling til vår egen virkelighet.

«Fantasy literature has proven tremendously difficult to pin down» (James & Mendlesohn, 2012, I). Edward James og Farah Mendlesohn skriver videre at kjente forskere innenfor fagfeltet er enige om at fantastisk litteratur er en konstruksjon av det umulige. Her stopper derimot enigheten om hva fantastisk litteratur innebærer. Nina Goga påpeker også at fantasy-begrepet er vanskelig å definere fordi den fantastiske litteraturen er så varierende i sjangertrekkene (Goga, 2018, s. 78). James skriver: «There are many ways of writing fantasy, and many places to set it» (James, 2012, s.76). Fantastisk litteratur er med andre ord en vid sjanger, og videre vil jeg presentere de ulike funksjonene fantastisk litteratur kan ha.

Todorov skriver i sin definisjon av det fantastiske om tre betingelser som må til for å plassere teksten inn i den fantastiske sjangeren. En av disse betingelsene som burde oppstå i teksten er: «... the text must oblige the reader to consider the world of the characters as a world of living persons and to hesitate between a natural and a supernatural explanation of the events described» (Todorov, 1975, s. 33). Teksten må kunne få leseren til å betrakte den fiktive verdenen som ekte, men samtidig inneholde elementer som bryter med vårt virkelighetsbilde.

Fantastisk litteratur bidrar til å kunne ta opp eksistensielle, etiske og psykologiske spørsmål (Nikolajeva, 2012, s. 60; Birkeland & Mjør, 2012, s. 65-66). Nikolajeva argumenterer for at det fantastiske elementet gjør det enklere å gjøre fortellingen til en avspeiling av virkeligheten (Nikolajeva, 2012, s. 60). Det fantastiske skaper en distanse til virkeligheten (Birkeland & Mjør, 2012, s. 66), fordi teksten umulig kan være sann. Distansen skjuler gjerne moralen eller budskapet, framfor å fremheve den. På denne måten kan teksten ta opp eksistensielle og etiske problemstillinger uten å belære leseren. «the primary purpose of early children's literature: to educate and socialize the child» (Nikolajeva, 2012, s. 50). Barnelitteraturens funksjon er å utdanne og sosialisere med barn, argumenterer Nikolajeva. Nikolajeva argumenterer videre for at denne formen for skjult narrativ fungerer spesielt godt på yngre lesere (Nikolajeva, 2012, s. 60). Den psykologiske funksjonen gjør det mulig for leseren å identifisere seg med hovedkarakteren gjennom indre konflikter og reise (Birkeland & Mjør, 2012, s. 65). Hovedkarakteren tas gjerne gjennom ulike prøvelser og hendelser som utvikler karakteren (Nikolajeva, 2012, s. 65). Selv om Nikolajeva, Birkeland og Mjør skriver om fantastisk litteratur i forhold til barnelitteraturen, så vil jeg tro prinsippene gjelder også for eldre lesere.

I barne- og ungdomslitteraturen har bruk av dystopier blitt mer vanlig i de siste tiårene (Nikolajeva, 2010, s. 73). Hun skriver typisk i barnelitteraturen er at det er de voksne som har skapt et samfunn som den unge hovedkarakteren reagerer på. Videre argumenterer Nikolajeva for at det dystopiske narrative gjerne fremhever karakterers mangel på moral (Nikolajeva, 2010, s. 88). Sekundære verdener i litteraturen gir muligheten til å eksperimentere med dystopiske ringvirkninger av virkelighetens problemer (Nikolajeva, 2012, s. 60). Ved at det fantastiske skaper en distanse mellom virkeligheten og den fiktive verden, kan likevel den fiktive verden tolkes å være en metafor for den virkelige verden (Nikolajeva, 2012, s. 60).

I den fantastiske litteraturen for barn har dyr, leker og mystiske skapninger en lang tradisjon for å ha menneskelige egenskaper (Nikolajeva, 2012, s. 55). Annes Skaret undersøker hvordan kulturmøter blir framstilt i fantastisk litteratur, med utgangspunkt i dyrefortellinger. Hun skriver det at dyrefortellinger ofte blir lest allegorisk (Skaret, 2018, s. 26), dyrekarakterene blir sett på som metaforer for mennesker. Nikolajeva påpeker at selv dyr fremstilt i sine naturlige omgivelser blir gitt menneskelige trekk (Nikolajeva, 2010, s. 155). Litteraturen fremstiller ofte dyrene som mindreverdige de menneskelige karakterene.

Forskere innenfor fagfeltet om fantastisk litteratur får fram det at det fiktive kan bli ansett som en metafor for vår verden. Det kommer fram i fremstillingen av karakterer, sekundære verdener og framtid dystopier, også innenfor barnelitteraturen. Derfor kan barne og ungdomslitteratur brukes for å ta opp eksistensielle og etiske problemstillinger som romanene tar opp gjennom det tematiske og narrative. Videre kommer jeg til å presentere tidligere forskning.

2.4 Tidligere forskning

I det videre blir det presentert tidligere forskning rundt bruk av skjønnlitteratur i klasserommet, økokritiske analyser og forskning gjort på tidligere verk av forfatteren Siri Pettersen. Avslutningsvis i dette kapitlet kommer jeg til å ta en stilling til hvor jeg plasserer meg i forhold til den forskningen som blir presentert med denne oppgaven.

I 2020 publiserte Marte Blikstad-Balas og Astrid Roe boka *Hva foregår i Norsktimene? Utfordringer og muligheter i norskfaget på ungdomstrinnet*. Materialet denne boka bygger på, er hentet LISA-studien. De har fulgt med norskundervisningen 50 ulike klasserom, og forskningen er basert på de observasjonene som er gjort i disse klasserommene og spørreundersøkelser av elevene i etterkant. Observasjonene som ble gjort i forhold til lesing, viste at lærerne var opptatt av å fremheve tekstenes struktur, sjangertrekk og hvilke litterære

virkemidler tekstene inneholdt (Blikstad-Balas & Roe, 2020, s. 39). I noen klasserom blir noen elever stilt tolknings- og refleksjonsspørsmål, de ble brukt for å sette i gang en tolkende og reflekterende lese måte hos elevene. Observasjonene gjort av lesing av skjønnlitteratur i form av romaner i de ulike klasserommene ble aldri brukt direkte inn i undervisningen (Blikstad-Balas & Roe, 2020, s. 96), men ble gjort før eller etter timene med hensikten å lese for å lese. I de tilfellene skjønnlitteraturen blir brukt i undervisningen er det ofte for at elevene skal ha et faglig utbytte av teksten, ved for eksempel se på litterære virkemidler, sjangertrekk og for å kunne bruke det de lærer i egen skriveprosess. Svært få lærere bruker skjønnlitteraturen for å sette søkelys på elevenes egen leseopplevelse (Blikstad-Balas & Roe, 2020, s. 107-108).

I de senere årene har det blitt gjort en del forskning på hvordan vi kan lese skjønnlitterære tekster med økokritisk perspektiv. Nina Goga har gjort seg kjent innenfor det økokritiske feltet i norskdidaktikken. Hun har blant annet tatt for seg Pinocchio fra et økokritisk perspektiv ved å sammenlikne hendelsene i teksten med hvordan vi mennesker temmer naturen (Goga, 2017). Goga har også gjort en økokritisk analyse av Frida Nilssons *Ishavspirater* (2015). Hun tar i bruk begrepet økofantasy, og peker på at verket tar opp spørsmål som omhandler forholdet mellom ulike livsformer. Goga konkluderer i sin artikkel med at hovedkarakterens økokritiske bevisstgjøring kan bevisstgjøre leseren til å endre sin levemåte til å bli mer bærekraftig (2018, s. 89).

Jonas Bakken tar utgangspunkt i kunnskapsløftet og hvordan bærekraftig utvikling har blitt et tverrfaglig tema i læreplanverket. Han argumenterer for at økolitteratur kan bidra i norsk litteraturundervisning for å øke elevens bevissthet og skape et engasjement for naturen og miljøet (Bakken, 2018, s. 231). Bakken utgangspunkt i Greg Garrard sine teorier om økokritisk litteraturredidaktikk, og trekker fram fire retoriske strategier (naturskildringer, ødeleggelsen av miljøet, skildringer av bærekraftige levesett og bryting med antroposentrismen) som kan bevisstgjøre leseren på eventuelle miljøspørsmål teksten tar opp, og som kan motivere leseren til å endre levemåten sin (Bakken, 2018, s. 232). Hvordan dette kan brukes og hvilke ulemper det finnes er noe Bakken diskuterer etter å ha gjort en analyse av romanen *Mellom Verdener* (Bakken, 2018, s. 235). Han diskuterer videre hvordan litteraturen tar opp «ekle problemer», som dagens miljøproblemer faller under (Bakken, 2018, s. 249). Begrepet «ekle problemer» karakteriseres som problemer knyttet til klimautfordringer, dette er problemer som karakteriseres å være komplekse og kan bli sett på fra flere ulike perspektiver (Bakken, 2018, s. 249). Det at problemene er så komplekse gjør det ikke enkelt for oss mennesker å finne en enkel løsning på de heller. Likevel argumenterer

Bakken for at arbeid med slike «ekle problemer» kan styrke den kritiske tenkningen og kreative løsninger hos elevene, egenskaper de kan dra nytte av senere i livet (Bakken, 2018, s. 250).

Siri Pettersen sine verk har vært utgangspunkt for flere analyser og litterære undersøkelser tidligere. Rebecka Fokin (2020) gjør en økofeministisk studie av triologien Ravneringene. I studien sin undersøker hun nærmere hvilket forhold den kvinnelige hovedkarakteren har til naturen. Fokin trekker fram hvordan Hirka gjerne blir fremmedfryktet på grunn av sitt ukjente opphav og blir sett på som et farlig dyr. Fokin setter også lys på hvordan triologien får fram en utopisk idé om et bærekraftig samfunn.

Tuva Østlid Næss (2020) undersøker i sin masteroppgave de mannlige og maskuline karakterer, og hvilken rollemodell de utgjør for barn og unge, i *Odinsbarn* (2013). Næss trekker fram det dyriske i sin analyse av *Odinsbarn*, som beskrivelser av de ulike karakterene i boka. Beskrivelsene som kommer fram er i forhold til det ville, ukontrollerte og farlige ved de ulike karakterene. Hun konkluderer arbeidet sitt med at den mannlige hovedkarakteren ikke utøver noe godt forbilde for den unge leseren. Hun påpeker også at verdenen Pettersen skapte til verket ikke bryter med normer og strukturer vi kjenner fra vårt eget samfunn.

Fokin og Næss trekker begge to i sine studier hvordan karakterene i Pettersens fiktive univers blir sammenliknet med ville dyr. De trekker fram at samfunnet som blir presentert i *Odinsbarn* på mange måter kan gjenspeiles til vårt eget.

Ragnar Emmerhoff Lothe (2021) har gjort en studie på hvilken kulturell verdi planter har i fantasybøker, der han blant annet bruker Pettersens *Odinsbarn* (2013). Lothe analyserer to romaner ut ifra et økokritisk perspektiv, for å se hvilken nytte planter har. Lothe konkluderer sin forskning med at i *Odinsbarn* har de et antroposentrisk verdisyn på plantene, der plantene har en nytteverdi for menneskene i form av mat og medisinsk bruk. Lothe har som sagt et økokritisk perspektiv på forskningen sin, men han vinkler det inn på plantenes funksjon, og ikke dyrene. Lothes studie skiller seg fra denne oppgaven gjennom denne vinklingen. Min studie har et økokritisk perspektiv med en vinkling på natur og miljø, men også en vinkling på forholdet mellom mennesket og dyrene.

Det jeg ønsker å undersøke er hvordan skjønnlitteratur kan bidra inn i litteraturredidaktikken i norskfaget. I likhet med Lothe og Næss har jeg valgt å forholde meg til Pettersens forfatterskap, og gjøre en økokritisk analyse av hennes verk *Jernulven*. I mine analyser kommer jeg derimot til å undersøke hvordan et økokritisk perspektiv kan bidra til å ta opp etiske problemstillinger knyttet til bærekraftig utvikling. For å gjøre dette ser jeg hvordan retoriske strategier gir innganger til en slik økokritisk analyse. Mer om

hvordan jeg kommer til å bruke strategiene kommer jeg til å beskrive i kapitlet om metode. Videre vil jeg nærmere forklare hvordan jeg ønsker å bruke teorien og analysere det valgte verket. Jeg har brukt strategiene Bakken presenterer som utgangspunkt for innganger til min analyse av *Jernulven* av Siri Pettersen.

3 Metode

Dette kapittelet tar for seg metodevalget for denne oppgaven. Denne oppgavene er basert på nærlesing og økokritiske analyser av *Jernulven* (2020) av Siri Pettersen. I denne prosessen er det mine tolkninger av verket som blir trukket fram og drøftet opp mot tidligere forskning og utvalgt teori fra forrige kapittel. Den utvalgte teorien og tidligere forskningen gir også et grunnlag for hvordan analysen skal gjennomføres.

I mine søk etter relevant teori har jeg brukt enkelte søkeord som har en relevans til oppgaven, og funnet fram teori, forskning og artikler innenfor litteraturforskning og norskfaget. Oppgaven krever en forståelse for hva *økokritikk* og *bærekraftig utvikling* er, og hva det kan bidra med i norskfaget. Derfor har økokritikk og bærekraftig utvikling vært søkeord i prosessen. Et annet søkeord i prosessen har vært *fantastisk litteratur*. Ettersom *Jernulven* kan plasseres innenfor fantastisk litteratur begrepet, krever oppgaven kunnskap om hva som kan kjennetegne disse tekstene og hvordan de kan passe til å utføre økokritiske analyser. *Kritisk lesing* har vært et søkeord under arbeidet. Denne oppgaven legger opp til at man skal kunne lese skjønnlitterære tekster på en kritisk måte, derfor har teori og tidligere forskning om kritisk lesing av skjønnlitteratur vært relevant for denne oppgaven. Videre i dette kapittelet kommer jeg til å utdype nærmere hvordan jeg analyserer romanen, hvilke utfordringer og ulemper rundt metoden jeg har valgt til dette studie, og drøfte min rolle som forsker i denne oppgaven.

3.1 Nærlesing og retoriske strategier

En måte å lese og studere tekst på er gjennom nærlesing (Skardhamar, 2011, s. 25). «Nærlesning er lesning med lupe, lesning som legger merke til detaljer, nyanser, språklige uttrykk, fremstillingsmåte og stemmer i teksten, måten språket er brukt på» (Skardhamar, 2011, s. 111). Ved å lese teksten med et oppmerksomt blikk vil leseren kunne belyse hvordan teksten er satt sammen på et detaljenivå. Nærlesing kan dermed bli betraktet for å være en måte å lese på for å ta et dypdykk i teksten. For å få best mulig utbytte av å nærlese en tekst, må leseren være kjent med teksten, og dannet seg en overordnet forståelse av teksten (Drangeid, 2017, s. 89). For å danne seg et overblikk og forståelse av teksten må teksten leses igjennom flere ganger. Det er i leseprosessen selve arbeidet med analysen begynner (Andersen, 2019, s. 148). Det leseren legger merke til under leseprosessen gir ideer og

innganger til selve analysen. Derfor er det viktig å lese det utvalgte verket flere ganger under arbeidet med analysene.

I analysene mine har jeg lest romanen og forsøkt å se på eksempler på hvordan natur og miljø blir fremstilt i romanen, men også forhold mellom dyr og mennesket. Jeg ser altså etter hvordan det brukes retoriske strategier i teksten, og har fire inndelinger i analysen basert på hvilke aspekter ved teksten jeg undersøker nærmere. Disse inndelingene kan alle leses som eksempler av en eller flere av de retoriske strategiene fra Garrards teorier (2012), og er de samme inndelingene som Bakken bruker i sin analyse (2018): Naturskildringer, Ødeleggelsen av miljøet, Synene på et bærekraftig samfunn og bryting med det antroposentriske verdenssynet.

Inngangene til min analyse er basert på Garrards teorier om retoriske strategier, som nevnt over. Analyseoverskriftene er like til de i Bakkens analyse av *Mellom Verdener* (Bakken, 2018), som også bruker en analysemodell basert på Garrards teorier (2012). Disse overskriftene utgjør en ramme for min analyse av *Jernulven*. De retoriske strategiene jeg har trukket fram i teorikapitlet om villmark, pastoral, apokalypse og forholdet mellom mennesker og dyr vil jeg bruke til å tolke underliggende verdier og trekke paralleller fra tekstens handlinger til vår virkelighet. Ettersom jeg og Bakken analyserer to forskjellige verk, så vil det ikke lønne seg å følge Bakkens metode som en oppskrift til analyse. Jeg vil derfor under mine undersøkelser se på de nevnte retoriske strategiene og hvordan de kommer til uttrykk i teksten.

3.2 Hermeneutikk

Analysen i denne oppgaven vil bestå av hvordan jeg, som forsker og lærer, leser og tolker den utvalgte romanen. Humanvitenskapen som tar for seg tolkninger er hermeneutikken (Kvarv, 2021, s. 83). Hermeneutikkens oppgave er å gi et grunnlag for en felles forståelse mellom leseren og forfatteren (Gadamer, 2008, s. 34). Enhver leser vil alltid ha en forforståelse og ulike forutsetninger enn hva andre lesere har (Kvarv, 2021, s. 83). Med dette i tankene kan man ikke holde på egne forutsetninger og forforståelse av teksten i møte med teksten (Gadamer, 2008, s. 37). I møte med teksten må man være bevisst egne forutsetninger og egen forforståelse, kaste det til side og møte teksten på dens premisser. På den måten kan man forsøke å forstå det teksten prøver å si og heller se om det stemmer med forforståelsen man hadde før man gikk inn i teksten. Leseren burde forsøke å forholde seg mest mulig objektivt til teksten. Ulike detaljer vil enten kunne styrke eller endre den forforståelsen man har.

Forståelsen leseren på denne måten danner av teksten vil dermed få en gyldighet, skriver (Gadamer 2008, s. 37).

Min forforståelse til dette verket, sjangeren og forfatteren er at jeg selv i min senere ungdomstid har lest forfatterens tidligere verk *Ravringene* flere ganger, og det har vært en triologi som har interessert meg. Jeg har dermed, før jeg har gått inn i dette prosjektet, gjort meg kjent med forfatterens komplekse univers fra tidligere romaner. Dermed har jeg en større forutsetninger til å forstå og godta de mystiske og fantastiske elementene. En forutsetning det kan være lett å overse som lærer når man introduserer tekster og bøker til elevene i håp om å skape en leselyst. Samtidig har jeg innledningsvis nevnt at *Jernulven* tar opp dagsaktuelle temaer og problemstillinger som kan treffe en ung leser. Noe som kan ses i sammenheng med at denne sjangeren egner seg til å skjule samfunnskritikk i handlingsforløpet (Birkeland & Mjør, 2012, s. 65). Det er et poeng som kan være viktig å ta med seg når man leser romanen med et økokritisk blikk, ettersom jeg skal se nærmere på hvordan man kan lese teksten kritisk og trekke ut samfunnskritikk fra innholdet.

En hermeneutisk tilnærming til tekst vil veksle mellom å se på helheten av teksten i lys av de ulike delene, og forstå en enkelt del ut fra helheten (Gadamer, 2008, s. 33). Denne prosessen kalles for en hermeneutisk sirkel eller den hermeneutiske regel. Denne måten å lese på vil ligge til grunn, når jeg leser det utvalgte verket til dette prosjektet. De vinklingene og den forståelsen jeg får ut av teksten i analyseprosessen, vil jeg drøfte opp mot faglitteraturen og den tidligere forskningen.

3.3 Forskningsetiske betraktninger

Materialet til denne oppgaven består av teorier og analyser av en litterært verk. Analysene bygger på mine tolkninger og det innholdet i teksten jeg som forsker ønsker å trekke fram, for å besvare oppgaven. Derfor er det viktig for meg som en forsker i denne oppgaven å ha tydelige rammer til analysene og hvordan jeg leser verket. Rammene legger en føring på hvordan jeg utfører denne delen av arbeidet, og gjør det mulig for andre å gjennomføre liknende analyser. Rammene jeg har laget for denne oppgaven er bygget på tidligere forskeres analyser og retoriske strategier, som beskrevet over.

Tekstanalyse tillater i svært liten grad andre forskeres tolkninger eller argumentasjoner. Likevel gir den hermeneutiske tilnærmingen til tekst rom for andres meninger, og forutsetter at man møter teksten med en objektiv innstilling. Dette er for å ikke lete etter svar i teksten, og tolke teksten ut ifra hva vi ønsker at den skal fortelle oss. Den hermeneutiske tilnærmingen

legger opp til at man som forsker leser teksten og ser etter hva teksten og forfatteren ønsker å fortelle leseren. Det jeg ønsker å se etter i analysene mine er hvordan Jernulven kan gjennom økokritiske analyser kan lese fram ulike problemstillinger til hvordan samfunnet vårt er bygget opp, og igjen bli tatt opp i klasserommet i norskundervisningen. Jeg kommer derfor til å drøfte eksemplene jeg trekker ut av romanen med analysene opp mot teorien jeg har fremstilt tidligere. Til slutt kommer jeg til å oppsummere oppgaven, analysene og funnene mine, for å kunne gi et svar på oppgavens problemstilling.

4 Analyse av *Jernulven*

Videre kommer jeg til å foreta en økokritisk analyse, og drøfte tolkningene og funnene i *Jernulven* opp mot relevant teori. Perspektivene til analyse er basert på retoriske strategier. Tolkningene og funnene jeg kommer fram til i analysene kommer videre til å kunne gi et svar på oppgavens problemstilling. Først kommer jeg til å presentere verket, før jeg så analyserer det etter de fire inndelingene: Natur, miljø, bærekraftig samfunn og brudd på antroposentrisk verdenssyn.

Jernulven er første bok av en trilogi, men romanen kan leses som et selvstendig verk, uavhengig av resten av serien eller den foregående triologien. Dette kan sammenliknes med J. R. R. Tolkiens *Ringenes Herre* og *Hobbiten* som er bøker skrevet innenfor et og samme univers, men har forskjellige handlingsforløp, og kan leses uavhengig hverandre. *Jernulven* kan plasseres innenfor fantastisk litteratur. Handlingen foregår i et samfunn som er rammet av en menneskeskapt og dødelig sykdom. Sykdommen sprer seg gjennom kontrollert bruk av blod, men det har gått ut av kontroll, noe som har ført til en frykt blandt befolkningen og ledere som ikke vet hva de skal gjøre. Romanen beskriver et samfunn som er i ferd med å kollapse, og kan karakteriseres som apokalyptisk.

Romanen innleder og avslutter med et kart på innsidepermene som illustrerer det litterære landskapet handlingsforløpet foregår i. Dette blir ofte brukt for å indikere at handlingen foregår i en annen verden, (Teigland, 2014, s.101). Kartet kan også være et virkemiddel for å orientere leseren om hvor ulike handlinger utspiller seg. Videre er romanen satt sammen av en prolog og 53 kapitler. I hvert kapittel følger vi fra synsvinkelen til en av bokas tre hovedkarakterer gjennom en autroal forteller med internsynsvinkel. Dette gir leseren tilgang til karakterenes tanker og meninger, noe som gir oss muligheten til å reflektere over de ulike valgene karakterene tar, og sympatisere med dem. Leseren blir invitert til å oppleve fortellingen fra en viss avstand. Det er ikke en førstepersonsforteller som inviterer leseren direkte inn i handlingene. Leseren blir på den måten overlatt til seg selv og romanens innhold, noe som gir rom til å reflektere over de ulike karakterene, hendelsene for å kunne avdekke underliggende verdier og meninger bak det som blir fremstilt i teksten. Romanen inneholder en del fremmede elementer, derfor vil jeg videre gi et mer omfattende handlingsreferat, før jeg deretter undersøker retoriske strategier i romanen.

I *Jernulven* følger vi bokas tre hovedkarakterer, Juva (Jeger) Sannseyr, Nafraím, og Rugen. Disse karakterene står på tre ulike kanter rundt romanens konflikt. Karakteren som

leseren følger mest er 19 år gamle Juva, hun er av blodleserætt, spåkoner som leser framtiden til folk i blodet deres. Hun skal også arve morens plass i blodlesersamfunnet, Seidalaugget, som dets leder. Hun tar imidlertid avstand fra blodleserne og rømmer til skogene som ulvejeger. De felte ulvene tappes for blod, og blodet blir gitt til Ringgarden (Politiet eller militæret, vaktholdet i Náklav), som bruker det for å drive store steinporter. Steinportene er magiske portaler til andre steder. De benyttes som et raskt framkomstmiddel mellom landegrenser, men også forskjellige verdener. Náklav er en by i denne verdenen, og store deler av romanen utspiller seg i Náklav. Den andre hovedkarakteren, Nafraím, er en vardari, en av de første varige. De varige er mennesker som aldri blir gamle, de har funnet en kilde til evig liv gjennom blod. Den tredje er Rugen, som er en som har mistet alt for rus og fest. Han tar blodperler for å få en deilig rus. Blodperler er fiskerogn fylt med blod fra de varige. De benyttes som et rusmiddel, men har en alvorlig bivirkning, ulvesjuka, der man mister kontrollen over seg selv og blir et villdyr. Disse bivirkningene begynner Rugen å merke og frykter for sitt eget liv. Disse tre møtes fra ulike ytterpunkter i emningen av krigen om kilden på blodet som de vil ha kontroll over. Hva varige, vardari, blodperler, ulvesjuka og djevelen er vil forklarer jeg nærmere senere. Romanen drives fram av frempek, dialoger og ulike hendelser. Leseren blir stadig introdusert for begreper, hendelser og utsagn som gir mer mening jo lenger ut i handlingsforløpet man kommer. Spådommene er et eksempel på dette. Alle tre hovedkarakterene blir spådd i løpet av romanen, og blir gitt tre ord som forteller dem om fremtiden deres. Alle disse tre spådommene vil leseren se at blir sanne.

Romanens sentrale konflikt spilles ut rundt Juva, og er todelt i en indre og ytre konflikt. Juva har gjennom oppveksten slitt med angst og undertrykte minner fra farens død, som hun alltid har blitt fortalt er ville fantasier og ufysiske mareritt. I barndomshjemmet er anfallene verst, og hun vil heller ikke ta over etter moren, selv om moren mener hun passer best som blodleser. Det Juva ikke vet er at det hun som liten var vitne til hemmeligheten moren vaktet, som lederen av Seidalaugget, sammen med to andre innvidde. Denne episoden er det som gir henne mareritt, og moren manipulerer Juva til å ikke snakke om det. Moren dør plutselig, og Juva ender opp med arven til slutt, etter at søsteren og resten av de innvidde også dør. Hun blir dermed kjent med morens hemmeligheter, og finner det de kaller de djevelen, en ukjent skapning i kjelleren. Den de varige vil ha kontroll over, og som Sannseyr-slekten har vaktet og gjemt for dem i mange generasjoner. Denne arven etter moren gjør at Juva vokser inn i helterollen. Arven etter moren er nøkkelen til å bevare freden, og hjelper henne å ta sin plass i samfunnet.

Den ytre konflikten begynner i gatene i Náklav stadig flere blir syke av ulvesjuka. Ulvesjuka er en sykdom som viser seg å ramme de som bruker blodperler. Blodperlene er laget av de variges blod, og gir brukere som Rugen en rus. Likevel er det stadig flere som blir rammet av ulvesjuka, og frykten om at hvem som helst kan rammes spres blant befolkningen. Ulvesjuka kommer av at en har tatt for mye av de variges blod, slik begynner tannpinen og det vokser ut hoggtenner. Senere mister vedkomne kontrollen over seg selv og man går til angrep på de rundt seg. Ulvesjuka betyr døden, det er det befolkningen tror. Ingen, utenom noen få, kjenner til noen kur på denne sykdommen, og derfor er befolkningen redde. Kuren er blodet til skapningen Juva blir vokter for, djevelen. Alt kommer tilbake til djevelen som er nøkkelen til Juvas og samfunnets problemer. De varige, som er de som kjenner til hva djevelens blod kan gjøre, ønsker å holde skapningen hemmelig og ha ham for seg selv. Krigen som er i emning, er kampen om kontrollen av djevelen. Djevelen og Juva binder konfliktene sammen.

I *Jernulven* finner vi en fortelling i fortellingen, om de tre søstrene. Dette er et eventyr som blir fortalt tidlig i handlingsforløpet. Eventyret blir fortalt for å fortelle andre hvordan blodleserslektene fikk evnene sine. Senere viser det seg at det er en viss sannhet i eventyret. Dette eventyret tar utgangspunkt i romanens konflikt; hvem skal ha kontroll over djevelen? Jeg siterer her fortellingen i sin helhet, fordi den illustrer troen på blodlesernes evner og makt i samfunnet. Eventyret benytter også eventyrenes funksjon: «the primary purpose of early children's literature: to educate and socialize the child» (Nikolajeva, 2012, s. 50).

Tre søstre dro ut for å jakte. De fanget en ulv, som ikke var noen vanlig ulv, men djevelen i ulveham. Han sa at om de satte ham fri, så skulle de alltid vite hvor han var. Alltid vite hvor ondskapen fantes. Død, sykdom, ond vilje, ingenting ville være skjult for dem mer. Kvinnene sa ja, og ulven delte sitt blod med dem. Slik ble de blodlesere. Den eldste av søstrene, den grønnkledde, innså med det samme at hun selv var ond, og kastet seg fra klippene. Den mellomste, den blåkledde, dro hjem, og innså at hun hadde giftet seg med en ond mann. Hun gikk løs på ham, og han drepte henne. Den yngste av søstrene, den rødkledde, innså at djevelen var alle steder. I alle hjerter. Hun gjorde ingenting, og overlevde. Siden den gangen har blodleserne alltid visst hvor djevelen er (Pettersen, 2020, s. 53).

Eventyrene vi kjenner har en sammenheng med våre kulturers religioner og myter (Birkeland & Mjør, 2012, s. 36), og det er noe vi ser dette eventyret også har. Dette er en fortelling som er blitt gjenfortalt fra generasjon til generasjon, og gir en forklaring på blodlesernes evner. Fortellingen er også et eksempel på hvordan romanen bruker frempek i fortellingen. Her med

tre blodlesere som har fanget en djevel, som et varsel på djevelen Juva finner i kjelleren. Det er tre søstre og tre innvidde som kjenner til djevelens gjemmed. Søsteren som overlever i eventyret, og som lærer sannheten om djevelen, er kledd i rødt. Akkurat som Juva; en jeger kledd i rødt, som lærer sannheten om djevelen. Videre i analysen kommer jeg til å se på hvordan de retoriske strategiene kommer fram i det valgte verket, og kan ta opp ulike temaer som kan drøftes i et klasserom.

4.1 Naturen i *Jernulven*

De første retoriske strategiene jeg undersøker er hvordan det pastorale og villmarken kommer til uttrykk i utvalgte naturskildringer fra romanen. Jeg kommer til å se på hvordan naturen blir fremstilt i disse naturskildringene, og se hvilke verdier og holdninger romanen har til naturen. I *Jernulven* er det noen få, men betydningsfulle naturskildringer. Naturskildringene er gjerne korte, men forteller likevel om et varierende naturlandskap.

Det første eksempelet er fra prologen, som tar oss 10-12 år tilbake i tid, da Nafraím får besøk av munken Laurus. Munken har med seg en illevarslende, grønn spire fra Svartna, skogene utenfor Náklav, også kjent som Slokna: «To små blader sprikte, som ei sped bok, i ferd med å vokse seg fulle av beretninger om uhyrlige ting han hadde gjort» (Pettersen, 2020, s. 11). Denne spinkle spiren varsler Nafraíms egen død, en død han hadde trodd ville komme som vilt og brutalt rovdyr. Ikke som denne uskyldige, lille planten. Likevel frykter Nafraím denne grønne spiren, ettersom den varsler om hans egen undergang. Dette varselet kan knyttes til den retoriske strategien apokalypse, men denne spiren kan også knyttes til de retoriske strategiene pastoral og villmark også.

Det at noen skal bli redd en grønn liten spire, kan være en motstridene tanke for leseren. Normalt gir synet av grønne spirer og et nytt liv glede hos tilskueren. Nytt liv symboliserer som oftest et nytt håp. Denne spiren står i kontrast til vår vanlige oppfatning av naturen, det at en spire er kilden til livet og ikke et tegn på døden. Spiren er en liten vekst, og beskrives som «ungt» og «skjør» (Pettersen, 2021, s. 11). Garrard skriver: «The beautiful is loved for its smallness, softness, delicacy; the sublime admired for its vastness and overwhelming power» (Garrard, 2012, s. 71). Spirer er ofte et symbol på nytt liv, og blir oftest forbundet med et håp for framtiden. I dette tilfellet varsler spiren det motsatte, slutten på livet. Garrard skriver om hvordan villmarken er full av prøvelser og knytter det til bibelens fremstillinger av utmarka (Garrard, 2012, s. 68). I denne konteksten er spiren også et tegn på det sublime. Det er ikke selve spiren Nafraím frykter, men hva synet av spiren forteller ham. Spiren symboliserer at

Evna, en livskraft, er tilbake. Dette faktumet minner ham om en gammel urett han utførte for mange år tilbake. En urett han nå frykter vil føre til hevn, krig og en slutt på hans evige liv. På denne måten får spiren en makt til å spre frykt. Ikke fordi den er stor og farlig, men fordi hva dens eksistens symboliserer.

Spiren i prologen har et motstridene budskap. Den varsler fare for hovedkarakteren, at hans undergang er nær. Ettersom handlingen utspiller seg, viser dette seg å være at de variges evige liv kan ta slutt. Spiren blir funnet i Svartna, en del av de forkullede skogene i denne verdenen, som kan sammenliknes med villmarken. Selv om spiren er liten av vekst kan den være et tegn på at store endringer og prøvelser begynner i det små. Dette kan trekkes som en parallell til de utfordringer vi opplever i vår verden, til drivkrefter vi mennesker ikke lett kan overvinne. Fra vår egen verden kjenner vi til naturkrefter som mennesket ikke har klart å vinne over, som tornadoer, jordskjelv, tsunamier og liknende som ødelegger det mennesket har skapt. Klimaendringene har ført til at det blir flere naturkatastrofer i verden, og flere begynner i det små. For eksempel det at isen på Arktis og Antarktisk smelter, og havnivået stiger. Det fører til at store deler av verden vil bli lagt under vann. Dette er noe vi ikke vil legge merke til med engang, men som vil skje over tid. Dette kan knyttes til spiren i Jernulven, et varsel om at selv små elementer kan gjøre store skader. Spiren kan dermed tolkes å være et varsel på de små endringer i vårt eget samfunn som kan få katastrofale konsekvenser i et lengre løp.

En del av naturlandskapet vi møter i romanen skildres som et dødt og livløst landskap. Et eksempel på dette er leserens møte med skogene i Slokna. Trærne i Slokna blir beskrevet på følgende måte: «De lignet elver av blekk mot den hvite snøen, og det var lett å gå seg vill. Det fantes hverken farger eller liv her, og ingenting nytt ville vokse. Enorme grantrær spredte greinene sine over henne, og selv nålene var svarte. Noen harde som stein, andre skjøre som støv» (Pettersen, 2020, s.17). Trærne står her i kontrast til den hvite snøen, og gir en kald, ekkel følelse av at karakteren er omringet av mørket. Trærne beskrives som svarte og skjøre eller steinharde. Skogen er svart, hvit og livløs. Snøen viser til at det er vinterstider. Norske skoger er kjente for å være mindre fulle av liv på vinteren enn det de er om sommeren, de er derimot ikke kjente for å være livløse. Skogene i Slokna skiller seg på denne måten ut, ved å fremstilles som totalt livløs. Skogene kalles også for «daugskogene» (s.17), et navn som kan forsterke et ubehagelig bilde på denne skogen. Det at skogen er død blir bekreftet i neste avsnitt: «Få dyr forvillet seg inni de døde, næringsfattige skogene i Slokna. Ulv var unntaket» (17). Tiltross for at beskrivelsene av skogene skaper en uhyggelig undertone kommer det fram at skogene og jaktlaget er Juvas tilfluktssted. I den andre retoriske strategien, villmark, skriver

Garrard om villmarken som et sted mennesket søker tilflukt og frihet. Et sted mennesket kan oppsøke når bylivets kaotiske hverdag har blitt for meget for mennesket. Det å vende tilbake til naturen blir på den måten et sted der mennesket kan finne tilbake til en harmonisk hverdag. Villmark som en retorisk strategi blir på denne måten ikke bare å skildre prøvelser og farer i naturen, men også få fram et ønske om å vende tilbake til et enklere og mer primitivt liv.

Disse beskrivelsene underbygger at noe er galt. Skogene i *Jernulven* minner ikke om skogene vi kjenner fra egen verden, grønne og fulle av liv. Vi i Norge er vandt til mørket og kulda, spesielt om vinteren. Det at naturlandskapet i romanen inneholder elementer som vi kjenner fra vår verden, som snø, ulv og trær, gir en troverdighet til landskapet. Landskapet som skildres kunne ha vært en beskrivelse fra vår egen verden. Samtidig bryter denne skildringen med vårt virkelighetsbilde, ettersom det bemerkes i teksten at ingenting nytt vil gro i disse skogene. Et faktum vi ikke kan kjenne igjen med vårt katastrofeområde. Dette hentyder at handlingen foregår i et annet univers, et inntrykk som blir forsterket med stedsnavn som vi ikke kjenner fra vår verden. Dette står i kontrast til den første retoriske strategien pastoral, som ønsker å skape et harmonisk og idyllisk bilde på naturen. Eksemplet vekker likevel følelser hos leseren som igjen kan få leseren til å stille spørsmål til miljøproblemer fra egen verden.

Todorov skriver at fantastisk litteratur presenterer en verden som leseren kan kjenne igjen, men samtidig møte på elementer som er fremmede (Todorov, 1970, s. 33). Skildringene av daugskogene inviterer leseren til en limbo mellom det kjente og det ukjente. Skogene inneholder flere elementer som er kjente for leseren, som greiner, snø og grantrær. Leseren møter dermed teksten med en troverdighet på at dette kunne vært en beskrivelse fra egen verden, men samtidig bryter teksten denne forestillingen. Det at grantrærne er helt svarte, og skogene karakteriseres som «livløse», bryter med vårt virkelighetsbilde. Romanen får fram at skogene har vært som dette i en lang tid, og grunnen til en livløs villmark er mangelen på Evna. Evna tilfører en overnaturlig kraft til dette universet, som det ikke kan leve uten. På denne måten kan *Jernulven* være et eksempel på hvordan naturskildringer kan knyttes til Todorovs teorier om hva fantastisk litteratur innebærer. Denne limboen mellom det kjente og ukjente skaper en distanse mellom den fiktive og virkelige verden. Denne distansen brukes gjerne som et virkemiddel til å ta opp ulike problemstillinger hos leseren (Birkeland & Mjør, 2012, s. 66). I dette tilfellet kan vi stille spørsmål til skogene, og om dette er et bilde på naturen vi selv ønsker å oppleve.

Den pastorale retoriske strategien kan føre til en lengsel til naturen, og et ønske om å bevare naturen. Gjennom skildringene av naturen i *Kreknabork*, som beskrives som

eviggrønn, vakker og majestetisk, kan leseren få en harmonisk og fredfull følelse til naturen. Leserens møte med Kreknabork kommer når Nafraím drar for å møte to gamle venner der. «De var midt i ødemarka, ved ei smal elv. Skogen stod tett så langt han kunne se, og det eneste tegnet til liv var et par falleferdige koier nede ved elvebredden» (Pettersen, 2020, s.119). Det vi ser i denne skildringen er at landskapet i Kreknabork står i kontrast til skogene i Slokna. Landskapet som blir skildret her er i likhet med skogene i Slokna øde og nærmest forlatt. Likevel er det bygninger her, koiene. De er tegn på at det ikke er så forlatt, som første inntrykket indikerer. Her har det bodd folk, men det at koiene er falleferdige kan tolkes ulikt. Det kan være at eieren ikke har vedlikeholdt bygningen, ikke har hatt penger til det eller viljen. Det kan også være at koiene er blitt forlatt, og etterlatt. Det at skogen står tett, kan tolkes at skogen er mer levende enn de svarte nålene som vi har møtt på tidligere i handlingsforløpet. Det pastorale i teksten bringer også fram et idyllisk og harmonisk bilde på naturen, som igjen skape en kjærlighet til naturen hos leseren. Det gjør det enklere for leseren å føle en tilknytting til naturen, en følelse som kan skape en lengsel til naturen og et ønske om å bevare den.

Skogen blir også skildret som et vilt og uberørt landskap, som karakteren beundrer, og det er likevel noe harmonisk til dette landskapet. Dette inntrykket blir forsterket litt senere i handlingen: «Stien gikk oppover, gjennom tettvokst gran og furu, eviggrønne mot den rustfargede bakken» (s.121). Skogene i Kreknabork er med andre ord helt annerledes til skogene i Slokna. Selv om begge naturlandskapene karakteriseres som øde og forlatte, er det noe harmonisk over skogene i Kreknabork. De settes opp som motsetninger til hverandre. Samtidig får disse naturskildringene fram et ønske om å vende tilbake til freden og roen på landet som inngår i den pastorale diktningen (Claudi, 2013, s. 242). Kontrasten mellom by og land kommer synlig fram i romanen gjennom beskrivelsene av Kreknabork som en motsetning til storbyen Náklav.

Naturelementer fra skogen i Kreknabork fremstilles som uberørte og storslåtte. Et eksempel på dette er Djevelpikken, som får fram den retoriske strategien villmark. Nafraím blir bedt om å finne Djevelpikken, et svært tre som vokser rett ut av fjellveggen. Når Nafraím finner Djevelpikken får se treet gjennom øynene hans: «Han klemte seg mellom to berg, og kom ut på en lyngkledd kolle med utsikt over et vann i en enestående, grønn farge. Og der, på et utspring over vannet, åpenbarte djevelens pikk seg i all sin storhet» (s. 121). I motsetning til spiren fra prologen, gir denne furua en formening av hvor vakker naturen kan være:

«Furua klamret seg til klippekanten med et reir av røtter. Stammen var enormt kraftig, og kroket seg ned mot vannet, før den svingte opp igjen, skrått mot himmelen, med en klynge av nåler i en form det ikke var mulig å ta feil av» (s. 122).

Den grønne spiren i prologen skremte Nafraím, mens dette grønnkledde treet beundrer han. Den viser naturen fra en vill og utrolig side, tilsynelatende uberørt av mennesker. Her ser vi et eksempel på hvordan naturopplevelser kan uttrykkes i tekst, slik Rødnes skriver at litteraturen kan gjøre (Rødnes, 2019, s. 70). Naturskildringer som dette får fram det vakre med naturen, og gir en følelse av idyll. Naturskildringene fra Kreknabork er en stor kontrast til spiren fra prologen. Spiren fra prologen var liten av vekst, skjør, men likevel skremmende. Den var skremmende i det spiren representerte. Furua har vokst seg stor og sterk, og fremstilles heller som storslått og beundringsverdig. Mellom linjene her kan leseren få inntrykk av at det er en frykt for nye elementer og det fremmede. Samtidig er det en lengsel til fortiden og det gamle gjennom treet som har vært der en stund. Denne holdningen kan vi finne hos oss mennesker også. Vi er gjerne skeptiske til det som er fremmed og nytt for oss, og mange ønsker seg gjerne tilbake til «de gode gamle dager».

Et annet eksempel på bemerkelsesverdige naturelementer fra Kreknabork er hjortedyret som prøver å spise fra greinene på djevelpikken. «Geviret strakte seg ut til sidene, lengre enn hans egne armer ville kunne måle, og takkene sprikte opp mot himmelen» (s. 127). Dyret, som kalles for en elkr, blir sett av Nafraím og vennene hans Faun og Seire. De beundrer dyret og omtaler det som «Skogens konge», og de får oppleve at hjortedyret mister kronen sin. Disse naturelementene virker ikke til å være hverdagskost for øynene til Nafraím. Disse to eksemplene, Djevelpikken og elkren, skaper en glede over det naturen kan by på av opplevelser. I disse eksemplene skildres naturen som vill og uovervinnelig. Samtidig som naturelementene fremstår som storslåtte og vakre. Treet elkren prøver å bestige fremstår som uovervinnelig, ettersom at dyret ikke klarer å balansere til de ytterste greinene fra stammen. Dyret blir i likhet med treet fremstilt som majestetisk og bemerkelsesverdig. Men dyret må se seg slått av treet og mister geviret sitt. I dette øyeblikket mister skogens konge kronen sin, og viser at det finnes i naturen som er mulig å erobre. Garrard skriver om hvordan vi mennesker beundrer og undrer oss over naturens ville råskap (2012, s. 74). Mennesker flest beundrer scener som disse eksemplene, et spørsmål vi kan stille i klasserommet er om vi mennesker beundrer landskapet nok til å ville beskytte naturelementene mot oss selv. Vi mennesker har tatt kronen fra dyret og kronet oss selv som herskere over naturen. Selv om vi beundrer naturen, erobrer vi den ved å sprengte oss gjennom fjell, grave oss gjennom de dypeste skogene og overlater andre levende vesener til å klare seg selv.

Kjærligheten for den vakre naturen i *Jernulven* kan overføres til naturen og vår egen verden, og påvirke leseren til å kjempe for naturen. Treet Djevelpikken og hjortedyret er eksempler på det ville og utemmede i naturen. Det kan også være et eksempel på naturen uten påvirkningskraft fra mennesket. Gjennom de retoriske strategiene skaper disse eksemplene fram en lengsel til naturen. De får også fram hvilke krefter naturen har, upåvirket av menneskets innflytelse. Leseren trenger ikke nødvendigvis å bli politisk aktiv, men kan bli mer bevisst på hva en selv bidrar til for å utvikle samfunnet vårt i en bærekraftig retning. Hvordan dette kan og burde bli gjort er et spørsmål man kan ta opp i klasserommet. Samfunnets ønsker om hvordan et bærekraftig samfunn skal være kommer til uttrykk i FNs bærekraftsmål. De går ikke bare på naturelementer og ulike livsformer i vårt økosystem, men de går også på å sørge for god helse, utdanning og at alle har tilgang til menneskets grunnleggende behov. Dette blir også fremstilt i *Jernulven*, ved at det er ikke alltid hvert enkelt individs grunnleggende behov blir tatt hensyn til. Et bærekraftig samfunn går også på at samfunnet driftes på en måte som gjør at alle får like muligheter til å finne sin plass i samfunnet og være med å bidra inn et fellesskap på en langvarig sikt.

I denne første delen av analysen har jeg sett på naturskildringer og hvordan naturelementer blir fremstilt i romanen. Jeg har sett på hvordan de to første retoriske strategiene villmark og pastoral kommer til uttrykk i ulike naturskildringer. Eksemplene jeg har valgt ut til analyse har jeg sett på gjennom de retoriske strategiene om pastoral og villmark. Den pastorale strategien får gjennom skildringene av skogene i Slokna og i Kreknabork fram både frykt og lengsel til naturen i romanen. Naturelementene vi møter på i romanen er på mange måter mulig for oss å gjenkjenne og forestille oss. Dette gjør naturen i romanen troverdig for leseren, og gjør det lettere å knytte seg til naturen. Samtidig er det sider ved romanens naturlandskap som bryter med det leseren kjenner fra egen verden. Evna og det overnaturlige skaper en viss avstand mellom leseren og teksten, og det er denne avstanden som gjør at teksten anses for å være fantastisk. Den retoriske strategien villmark fremhever det overnaturlige. Gjennom de utrolige skildringene av treet og hjortedyret, blir naturen fremstilt med en uberørt og uovervinnelig fremtoning. Spiren i prologen fremhever det sublime, som får fram en frykt for det naturen selv skaper utenfor menneskets kontroll. Skildringene gir leseren en opplevelse av naturen, og gjennom opplevelsene i den fiktive verden kan det overføres et engasjement for naturen i egen verden.

4.2 Ødeleggelsen av miljøet

Videre kommer jeg til å undersøke hvordan *Jernulven* tar opp ulike måter å ødelegge et samfunn på. Jeg kommer til å se på hvordan den retoriske strategien apokalypse kan komme til uttrykk i teksten. Endetids profetier og skildringer av apokalypse skriver Garrard er et effektivt virkemiddel i skjønnlitteraturen for å illustrere ulike utfall samfunnet kan møte på (Garrard, 2012, s. 101). Romanen inneholder ulike konflikter et samfunn kan møte på, som også kan utvikles til å bli store utfordringer for samfunnet. Vi har tidligere sett på hvordan naturen i utmarka er livløs og mangler livskraften, men at det fremstilles likevel ikke som et problem. Skogene virker til å alltid ha vært slik, så lenge mennesket kan huske. Det er flere elementer i denne romanen, karakterene godtar, men som likevel kan tolkes av leseren å være ødeleggende for samfunnet. I det hele kommer jeg til å undersøke nærmere hvordan man kan lese samfunnskritikk ut av miljøskildringene.

Det første jeg ønsker å undersøke er blodperlenes rolle i romanen. Blodperlene fremstilles som et narkotisk stoff laget av blod. Blod er et viktig element for mange livsformer, for oss mennesker er det ikke mulig å overleve uten blod. Vi er avhengig av vårt eget blod for å leve. Forskjellen på blodet i blodperlene, og menneskets eget blod er at blodperlene består av skittent blod. Blodperlene består av blod av de varige, vardari, og påvirker mennesket ved at det mister kontrollen over seg selv. De varige har gjort blodet sitt sterkere ved å igjen ta blodet til djevelen. Blodperlene inntas gjennom munnen. Blodlesere, som Lagalune, bruker det for å skjerpe sansene før viktige kunder. «... for å skjerpe sansene. Lese bedre» (Pettersen, 2020, s.58). For andre mennesker blir disse symptomene som en rus. Forbrukere som Rugen bruker blodperlene som et rusmiddel vi i vårt samfunn ville kalt et party dop. Blodperlene har også en negativ virkning på menneskene. De som tar blodperler mister, som tidligere nevnt, kontrollen over seg selv. Det verste utfallet av blodperlene er at brukere blir rammet av ulvesjuka.

Folketroen er at blodet de tar kommer fra ulver, ikke mennesker. Bruken av blodperler kan knyttes utsagnet om rovdyr som får «blod på tann». Mennesker som tar blodperler, blir som rovdyr. Når de først har kjent smaken av blodet, er det ikke lett for dem å slutte, de ønsker mer. Ulvesjuka forandrer dem til ville beist, og fremhever de verste sidene ved mennesket: maktsyke, ville og primitive. Det leseren kan tolke ut av effekten av blodperlene er denne primitive følelsen av makt, som er skadelig for mennesket. Garrard nevner maktbalansen som en sydebukk til endetidsutfallet (2012, s. 115). Maktfølelsen blodbrukerne får er så massiv for mennesket at de klarer ikke å kontrollere den. Overfører vi

denne tankegangen til makten mennesket prøver å ta kontroll over knyttet til miljø- og klimaproblemer, kan den til tider virke å være for massiv for mennesket. Vi ser at vi klarer ikke å løse alle verdensproblemer, og det er derfor vi ønsker å utdanne elevene til å kunne reflektere, tenke kritisk og kunne komme med kreative løsninger som kan bringe samfunnet videre framover.

Konflikten i *Jernulven* bygger på avhengigheten til blodet. Blodperlene fører ikke bare med seg en avhengighet blant de som bruker dem. Konsekvensen av bruken av blodperlene er ulvesjuka. Ulvesjuka sprer seg blant befolkningen, og dette er med på å skape frykt. «Det var det aller verste med ulvesjuka. Den gjorde mer enn å drepe, den lekte med folk. Fant det verste i emnet, og styrket det, uten at de var i stand til å forstå hva som skjedde» (s. 484). Ingen ønsker å miste seg selv eller sine nærmeste til denne sykdommen. Mye av frykten viser seg å komme av mangelen på kunnskap. Hvordan den oppstår, blir spredt og om den smitter er ikke en del av allmennkunnskapen. Det er heller ingen kjent kur til sykdommen, annet enn døden. De varige er selektive med hvem de ønsker å dele sin kunnskap om blodet med. Dette fører til at frykten for ulvesjuka blir et middel for å bevare hemmeligheten. Samtidig blir denne frykten til en paranoia hos folket, ingen vet hvem neste offer kan bli. Uskyldige plager som en tannpine kan fort bety at man selv er et offer for ulvesjuka. Slik som Rugen opplever i starten av romanen. Han har vondt i kjeven, får løse tenner, og mister stadig seg selv. Han blir stadig mer og mer desperat ettersom han skjønner hva han er i ferd med å gå igjennom. Samtidig prøver han å overbevise seg selv om at det bare er en uskyldig tannpine: «*Skjerp deg! Alle får tannpine en eller annen gang*» (Pettersen, 2021, s. 31). Når Rugen innser hva som er i ferd med å skje blir han desperat. Han oppsøker ei han engang utnyttet, Alette, som viser seg å ha blitt tildelt samme skjebne som ham. Uten å vite det er de blitt en del av et politisk spill. «Ser dette ut som politikk?!» (Pettersen, 2021, s. 66) , spør Alette Rugen idet hun viser fram hjørnetanna si. Dette utsagnet kan leses som et bevis på disse menneskenes uvitenhet om blodperlene og ulvesjuka. De tror det er en naturlig sykdom, som ikke er menneskeskapt. Her kan vi lese fram hvordan en voksende frykt blant befolkningen kan være skadelig for samfunnet. Vi kan også lese fram hvor farlig mennesket kan være ovenfor seg selv og andre. Ikke bare politikere, men også et uvitende folk.

Maktbalansen kommer også fram i denne uvitenheten og redselen for ulvesjuka. De ulvesjuka blir sett på som en allerede død, og deres blod blir igjen brukt for å holde liv i steinportene. Det at de med sykdommen mister sin rett til liv er noe vi kan stille spørsmål til i klasserommene. Likevel er blodperler tilgang til makt og penger i denne verdenen, tross for at det er så skadelig for menneskene. De færreste kjenner til hemmeligheten om blodets

krefter og hvordan man kan oppnå evig liv. Dette kommer fram i hvordan befolkningen ikke kjenner til sannheten, og det blir spredd frykt om blodperler og ulvesjuka. Skillet mellom rik og fattig kommer tydelig fram her. De som er fattige og ikke har midler til å kunne redde seg ut av dette marerittet bruker gjerne det siste de har på falske spådommer og talismaner. Slik som den gravide kvinnen, Vera, som oppsøker Sannseyr-gården (s. 56). De med forbindelser til makten, som Rugen, klarer det å redde seg selv til tross for at allmennheten tror at ulvesjuka betyr død.

Det er ikke bare innbyggerne som er bekymret for spredningen av ulvesjuka. Dronningen av Náklav ytrer følgende: «Vi kan leve med tre tilfeller i året, men tre tilfeller i måneden? Tenk på ringvirkningene! De ulvesjuka, de stakkars ofrene for bestialske angrep, de etterlatte» (Pettersen, 2021, s.71). Hun spør Nafraím om de har kontroll på denne sykdommen. I Nafraím sitt svar til dronningen kommer det fram at ulvesjuka «er ingen pest. Det har aldri smittet mellom mennesker» (s. 72), og han skylder på ulveblod som er kommet på avveie. Selv om han bekrefter at ulvesjuka ikke er en pest som smitter mellom menneskene, og at de aldri vil kunne ha full kontroll på hvor mange som blir rammet. Selv om Nafraím selv ser på ulvesjuka som en nødvendighet de må leve med, er det klart at befolkningen og dronningens råd frykter den utviklingen de har sett. Nafraím foreslår for dronningen at om hun vil bli kvitt sykdommen kan hun utrydde ulvene, og får svaret «Er du gal, skulle jeg foreslå et tiltak som ville drepe steinportene? Det ville bety økonomisk og politisk ruin for hele Slokna!» (s.72). Dronningen velger her byens økonomiske inntekter og maktposisjon foran innbyggernes sikkerhet. Basert på Nafraíms råd og veiledning, ledes dronningen til å styre i blinde. Noe som kan tolkes som kritikk til vår verdens politikere. Politikere i Norge er våre folkevalgte ledere, som vi har stemt fram fordi vi håper de skal ivareta oss, ikke destruere det våre forfedre har bygget opp. Derfor setter vi vår lit til at de holder sine valgløfter, og ikke driver landet i blinde, eller baserer sin ledelse på en liten del av befolkningen som prøve å styre fra kulissene.

Nafraím, som er en av de tre første varige, kjenner til sannheten om blodperler og ulvesjuka. Han er kilden til ulvesjuka, og er klar over det: «Ja, varig blod er kilden til ulvesjuka» (s.392). Nafraím spiller helt tydelig et politisk spill i denne verdenen, og bruker menneskene i den som marionetter for å innfri sin egen ideologi. Hos dronningen driver han med skjult lobbyvirksomhet, for å kunne bevare denne livssirkelen han har skapt. Han blir fremstilt som et overmenneske, som tar kontrollen over menneskene. Han blunker ikke to ganger om han ser seg nødt til å ta livet av noen, om de utgjør en trussel for ham. Det antroposentriske synet kommer her veldig klart fram, i den form av at Nafraím tar veldig lett

på det å berøve andre veseners fra deres frihet og rett til liv. Blodperlene, ulvesjuka, dronningen og Nafraím er alle ledd som ødelegger tryggheten i samfunnet. Det vi ser i denne romanen er et eksempel på et folk som er ført bak lyset. Bruken av blodperler er ikke miljøødeleggende i form av at det sikrer de variges makt på bekostning av folkets sikkerhet og rett til liv. Lederne deres holder tilbake sannheten, og det igjen fører til frykt og usikkerhet. Samtidig ser vi at lederne holder igjen fordi de selv ikke kjenner til den fulle sannheten. De er også bedratt av sine rådgivere, de som jobber i skyggene. Dette fører til at folkehelsen og innbyggernes sikkerhet er utsatt. Dette kan også føre til revolusjoner, krig og elendighet skulle sannheten en dag komme fram for folket.

Gjennom vardari og spirens budskap kan man i klasserommet diskutere mennesket jag etter evig liv. En naturlig del av et menneskets liv er at vi en dag skal dø, og like naturlig er det å frykte dette faktumet. *Jernulven* kan plasseres innenfor fantastisk litteratur på grunn av de elementene av det overnaturlige som den fremstiller. Et eksempel er hvordan det å ta blod av andre skapninger kan forlenge livet til oss mennesker. De varige fremstilles som urørlige på bakgrunn av at ingen andre kjenner til sannheten om hvem de er eller at de finnes. Det er en makt de med det evige livet blir tildelt, og ikke vil dele med for mange. Blodet til Gríf leder også til en maktkamp mellom blodleserne og de varige. Med dette kan man diskutere hvor etisk denne utnyttelsen av blodet er. Sannheten om blodet blir også holdt skjult for allmennheten, dette er et etisk dilemma man kan ta opp i klasserommet. Folket og lederne i denne verden blir styrt av de varige fra kulissene.

Et annet element jeg ønsker å undersøke er utviklingen av byen Náklav. Husene i Náklav, blant den rikeste delen av byen, blir beskrevet som noen enestående bygninger. Svære hus som ligger tett i tett, så nære hverandre at de har vokst sammen: «En rekke steder hadde husene vokst sammen over gata, eller blitt knyttet sammen med overganger i stein og tre, med små vinduer» (Pettersen, 2021, s. 49). Det blir videre bemerket at familier vier seg for å forene to hus, kun for å tjene penger og demonstrere makt. Náklav vokser og utvikler seg fortere enn byrådet klarer å få med seg endringene, og nye kart er stadig utdaterte. Ikke nok med at hus blir smidd sammen og vokser over gatene, hus blir også bygget utfor klippekanter for å demonstrere makt (eksempel på dette). Denne utbyggingen virker kaotisk, og ute av kontroll. Det blir bemerket i teksten at alt blir drevet fram av jaget etter penger og makt. «Syndige byfolk, syndige penger, og på en måte hadde de rett. Mynt hadde for lengst tatt gudenes plass i hovedstaden» (Pettersen, 2021, s. 17). De rike innbyggerne er så innstilt på å vise fram hvilken rikdom og makt de sitter på, at de viser ingen hensyn ovenfor natur eller orden. Dette fører også til at kontrasten mellom de rike og de fattige blir ekstremt synlig.

Vi ser igjen hvordan makt hisser opp mennesket til å bli en kaotisk versjon av seg selv, slik vi også ser ved bruken av blodperler. Dette eksempelet viser en trend hos menneskene, et behov for å vise seg fram for omverdenen. Et behov for å vise fram rikdommen, og dermed heve seg over resten av befolkningen. Gjennom sosiale medier har det blitt lettere å påvirke egen livsstil på andre. Ved å vise fram den mest, perfekte versjonen av seg selv, er det igjen med på å skape store forskjeller på det å være rik og fattig. «Normalen» blir det vi ser.

Jernulven kan plasseres inn under betegnelsen fantastisk litteratur også på grunn av hvordan den henter til en framtidsdystopi. Miljøet som skildres i *Náklav* kan beskrives som kaotisk og korrupt. Folket er livredde og desperate etter å bli beskyttet mot ulvesjuka. De som leder folket er ikke villige til å utslette det som fremstilles som det største problemet, blodperlene. Blodperlene er årsaken til sykdom, korrupsjonen og den skjeve maktfordelingen i samfunnet. Dette gjenspeiles også i hvordan husene i den rike delen av *Náklav* blir bygd opp. De rike ønsker å vise seg fram, og fremstille seg som best, noe som fører til at ingen har kontroll lengere. Byen blir også en stor kontrast til landskapet i *Kreknabork* der det er langt mer harmonisk og ikke like menneskestyrt. Det vi kan lese fram i disse eksemplene gjennom den retoriske strategien apokalypse er at hvordan menneskene styrer verden er mer ødeleggende enn bærekraftig.

Vi finner også eksempel på hvordan bruken av blodperler er ødeleggende for enkelt individet gjennom Rugen. Han fungerer som et bindeledd mellom den fattigste og rikeste delen av befolkningen i *Náklav*. Han er en ambisiøs karakter, som gjerne vil ut av den fattigdommen han lever i. I leserens første møte med Rugen våkner han i en seng med en haug med andre mennesker, noe som kan tyde på at han ikke har et hjem å sove i. Likevel forundrer han seg over hva han gjør i denne settingen: «Han som hadde jobbet for de rikeste, drukket med de nobleste, og knullet konene til de mektigste.» (Pettersen, 2020, s. 26). Dette sitatet tyder på at Rugen engang har menget seg med den rikeste og mektigste delen av befolkningen. Til tross for det har han aldri vært en av dem, han har jobbet for dem, og utnyttet dem for det de er verdt. Ut ifra dette kan vi lese at han aldri har hatt den rikdommen og makten som gjør ham til en av dem, og for å kunne fortsette å delta i det velstående selskap stjeler han, og selger han videre gaver han måtte få. Dette viser seg å være hans måte å kunne være med på festene, og for å ha råd til blodperlene. Dette er også noe man kan kjenne igjen i vår verden, det å være redd for å gå glipp av noe fordi man ikke har råd, og drikke seg fra gård og grunn. Rugen er også en stor kontrast til de aller rikeste og mektigste i *Náklav*. En kan diskutere om valgene han tar vil føre ham ut av fattigdom eller ikke. Likevel så ser vi en

stor forskjell på å være født i en privilegert familie, og ikke. Noe som kan være ødeleggende for individet, men også for samfunnet.

Videre står det: «En av dem bakfra, med skoene på, og etterpå hadde hun gitt ham det perlekantede putevaret sitt så han skulle huske henne. Han hadde solgt det samme dag.» (s. 26). Selv om Rugen kan sies å være lavere på rangstigen, utnytter han konene, venner og de andre rundt ham. Menneskesynet Rugen har på sine medmennesker, fremmer et bruk og kast system, som på ingen måter skaffer ham venner eller kontakter. Måten han husker kvinner han har møtt, er hvordan kroppen deres var mottakelig for hans. Han er en selvcentrert mann, som selv mener han fortjener kun det beste. Hvordan han skal få det til spiller ingen rolle, så lenge han når målet om å bli en av de rikeste og mektigste. Dette har ført til at ingen ønsker å hjelpe ham, når han oppsøker gamle kjenninger. Han gjør kvinnen om til et objekt. De verdier karakteren Rugen fremmer, er verdier mange kjemper mot i vårt samfunn. Disse holdningene er å kjenne igjen, men det er holdninger som ofte kritiseres i offentligheten.

Et annet eksempel på hvordan penger og makt driver menneskene i romanen. Steinportene i Náklav er en av de største kildene for penger og turisme. De bringer verden tettere sammen, og reiseveien både enklere og kortere. Náklav har åtte porter, flere enn noen andre byer påpekes det i teksten. «Ingen annen by hadde flere steinporter, eller større velstand på grunn av dem. De var kilden til makt, penger, vitenskap og diplomati» (2021, s. 76). Náklav kan karakteriseres som verdens navle, og er et populært reisemål. Skulle steinportene en dag stenges for godt, ville samfunnet i Náklav miste store deler av inntekten sin. Derfor godtar byens folkevalgte ledere å beskytte steinportene og opphavet til byens makt, framfor innbyggerne selv. Dette gjør de ved å la ulvesjuka herje blant befolkningen, fordi uten ulveblodet og de varige ville sivilisasjonen blitt tatt tilbake i tid. Jeg kommer mer inn på dette senere i analysen. Steinportene fører med seg et element av magi og fantasi til naturen i denne verdenen. Den rike delen av befolkningen bruker steinportene til å kjapt reise til ulike steder innenfor denne verdenen, men steinportene fører også til andre verdener. Når Gríf forteller Juva at han kommer fra et sted hun aldri har hørt om, gjennom steinportene, tror hun ham ikke og sier: «Steinene i Nákla-ring går bare til steder som finnes på kartet» (s. 285). Siden kartet ikke viser stedet Gríf kommer fra, tyder det på at universet er større enn hva folk tror. Portene lever og drives med ulveblod. Det er derfor Juva og de andre jegerne jakter på ulv, for at steinportene skal kunne holdes i live. Steinene personifiseres og blir grådige og krever sterke blod. De som blir rammet av ulvesjuka blir ofret til steinportene. De trenger ikke å drives av blod. Evna, livskraften som har kommet tilbake, kan også åpne portene. Evna krever derimot ikke noe offer. Vi kan se at menneskets grådighet til å drive portene til fordel for økt

handel og makt, har ført til en frykt blant befolkningen. Dette henger sammen med dronningens holdninger til hva som er viktig å beskytte. Folkets helse blir nedprioritert framfor de rikeste økonomi. Vi ser det er de rikeste som drar mest nytte av steinportene, hvis ikke ville ikke forskjellen på rik og fattig vært så stor som den er. Kritikken til samfunnet her er hvordan de med makt ofte overser de aller fattigste og de som er mest utsatt i samfunnet.

Blodlesernes makt kan knyttes tilbake til eventyret om de første blodleserne. Blodleseryrket anses å være en arv etter de tre søstrene fra eventyret. Det er en rolle man blir født inn i. Det er et yrket med enorm makt over befolkningen, og det er også mye penger å oppdrive her. Dette gjenspeiles i Lykteløkka, gata der de fleste blodleserne oppholder seg: «det var her makten lå» (Pettersen, 2021, s. 49), bemerkes det. Lyktene utenfor hvert hus er fargekodete. Rødt indikerer ekte blodleser, altså at de som tilhører Seidalaugget. Resten av de gule og oransje lyktene blir gjerne kalt amatører. Ekte blodlesere arver sine mødre, slik Juva og Solde gjør. Selv om Solde ikke er ment å arve morens lederrolle i Seidalaugget, vokser hun opp som en blodleser og tviholder på den makta familienavnet bærer til sin død. Lagalune, som leder av Seidalaugget har en enorm maktposisjon i samfunnet. Dette tjener hun godt på, ved at hennes spådommer og utsagn blir etterspurt og godtatt av befolkningen. Et eksempel på dette er byråden Drogg, en av Lagalunes faste kunder, som stadig vender tilbake for å høre hvor lenge han har igjen å leve. «Jeg sikter til at livets lengde er forutbestemt, og at det handler om hvor mange hjerteslag man har blitt tildelt» (Pettersen, 2021, s. 314). Lagalune tjener seg rik på befolkningens naivitet og mangel på evnen til å tenke kritisk. Dette er også grunnen til at Juva er fast bestemt på å ikke bli som moren, og holder seg unna blodleserne. Det at Juva stiller seg kritisk til moren, og blodlesernes maktposisjon, kan overføres til kritikk til de vi anser for å være lærde i vårt samfunn. I skolene ønsker vi å lære elever til å være kritisk til det de leser og blir fortalt. Dette er et tiltak for at befolkningen ikke skal være et eksempel på det vi ser i Jernulven, en naiv og godtroende befolkning som ikke er i stand til å ta egne valg.

Dystopier innenfor barnelitteraturen er gjerne skapt av de voksne, og det er den unge hovedkarakteren som reagerer på det (Nikolajeva, 2010, s.73). Dette er noe vi kan se i Jernulven. Det er forfedrene og de varige som har skapt et stort samfunnsproblem med blodutnyttelse, blodperler og ulvesjuka. Juva, som den unge hovedkarakteren, tar i begynnelsen avstand fra blodleserne og bylivet i Náklav. Dette fordi hun reagerer på hvor galt den tilsynelatende skjulte maktfordelingen er. Det at handlingene foregår i en sekundær verden gir forfatteren her muligheten til å beskrive deler av problemet gjennom mystikk og

overnaturlighet, men også gjennom systemer og maktrelasjoner i et samfunn som vi kjenner til.

Jeg har i denne delen sett på hvordan blodperlene og ulvesjuka er faktorer som påvirker samfunnet i en negativ retning. Den tredje retoriske strategien apokalypse kommer fram gjennom hvordan romanen skildrer et oppsmuldrende samfunn, men også hvordan de ulike karakterene ser på hvordan et bærekraftig samfunn skal oppbygges. I analysene har det kommet fram at romanen beskriver en endetid. Mennsekene er nervøse, de som styrer samfunnet har mistet kontrollen på ulvesjuka og mye tyder på at en krig vil kunne bryte ut. Skogene i Slukna beskrives som livløs og utdødd. Manglen på Evna har ført til at liv ikke vokser ute i skogene lenger. Det oppfattes likevel ikke som et varseltegn hos befolkningen eller lederne, da skogene har vært som dette så lenge mennesket kan huske. Mennesket drives av penger og makt, og det på bekostning av andres og sine egne liv. Spriket mellom å være rik og fattig er stor, og det er ikke med å gjøre samfunnet noe bedre. Samfunnet som skildres i romanen ganger den rike delen av befolkningen på bekostning av den fattigere. Befolkningen mangler evnen til å være selvstendige, tenke kritisk og ta valg uten å bli spådd av blodlesere. De beskytter seg med verdiløse gjenstander og talismaner mot en sykdom lederne deres ikke tørr å utslette. Denne delen av analysen kan leses som en kritikk til vårt eget samfunn. Videre vil jeg lese fram ulike løsninger på et bærekraftig samfunn som romanen tar opp.

4.3 Synene på et bærekraftig samfunn

Hittil i analysen har vi sett på eksempler på livløse skoger, destruksjon av samfunnet med menneskeskapt sykdom og hvordan penger og makt kan være ødeleggende for samfunnet. Den retoriske strategien apokalypse får fram endetidstegn og hvordan er ødeleggende fra ulike perspektiver. I denne delen av analysen kommer jeg til å se på hvordan den retoriske strategien apokalypse får fram de ulike synene på hva som er bærekraftig i denne verdenen.

Evna er et gjentakende element i romanen, det nevnes flere ganger at Evna er tilbake. Likevel er det ikke enkelt å begripe hva Evna er. Evna kan forsåes som et fantastisk element som bryter med vår virkelighetsforsåelse. Gríf beskriver dette fenomenet som kilden til alt liv:

«Fordi Evna er tilbake! Jeg kjenner den, i hver nerve i kroppen. Du vil ikke tro meg, fordi dere aldri har kunnet kjenne den, men den er her. Du vil komme til å se det i skogene, og i havet, om de ikke har sugd ut alt som er. Evna er liv! Den har sivet inn,

sakte, men sikkert, nesten like lenge som du er gammel. Evna er tilbake, og nå har vardari panikk» (Pettersen, 2021, s.288).

Evna er en livskraft som holder liv i alle naturelementer. Det er et element vi ikke kjenner til fra egen verden, likevel kan leseren godta at Evna er en kilden til alt liv. Tilbake til skogene i Slokna i det første kapittelet ser vi konsekvensen av hvordan denne verdenen kommer til å bli uten Evna, livløs og døende. Med Evna tilbake begynner det å gro igjen. Det er spiren fra prologen et eksempel på. Skogene i Slokna kan leses å være et eksempel på et endetid-varsel, og Evna som er en motsetning til daugskogene blir dermed ansett for å være løsningen. Menneskene kan derimot ikke styre Evna. Evna er en kraft utenfor menneskenes kontroll, noe som kan være en grunn til at Nafraím frykter Evna, fordi han ikke kan kontrollere hverken Evna eller konsekvensene av at Evna kommer tilbake. Menneskets antroposentriske syn, her Nafraíms redsel for å miste sin kontroll og makt over samfunnet, blir kritisert ved å fremstille Evna som redningen på denne verdenens miljøproblemer.

Et annet tegn Evnas kraft er steinene i Vitnet, som plutselig en dag begynte å bevege på seg (Pettersen, 2020, s. 73). Gríf, djevelen, forteller det at disse steinene er porter til andre verdener, og at de åpnes med Evna. «Selv ulvene ble svekket da Evna forsvant. Det trengs mer enn død for å reise dit jeg kommer fra» (Pettersen, 2020, s. 286), forteller Gríf til Juva. Når Evna forsvant, forsvant også livskraften, og alt ble svekket. Steinportene måtte drives med blod, men selv portene krevde etter hvert sterkere blod. Dette kan kanskje forklares med at Evna forsvant. Gríf formidler Evnas kraft som en løsning på dette samfunnets konflikter. Blod fra ulver eller ulvesjuka vil ikke lenger være nødvendig. Blodperler og spredningen av ulvesjuka vil dermed heller ikke være nødvendig, for å holde steinportene i livet. Slik Gríf skildrer Evna, bringer Evna et håp om å utvikle et samfunn som kan anses å være mer bærekraftig, enn det samfunnet som blir framstilt anses å være.

Det Gríf beretter for Juva er et alternativ til hvordan denne verdenen styres. Det vi kan lese ut av Grífs beretninger er en kritikk til hvordan samfunnet blir styrt i *Jernulven*. Denne kritikken kan få leseren til å stille spørsmål til egen verdens styresett. Garrard skriver at endetidsutfallet trenger en sydebukk (2012, s. 115), om dette er mennesket eller sivilisasjonen som har ført samfunnet inn i endetiden. I klasserommene kan man drøfte hva som kjennetegner en god bærekraft politikk. Dette eksempelet får også fram mangelen på kunnskap, menneskene kjenner ikke til Evna og vet dermed ikke hvilke krefter Evna har. Dette kan gi leseren et håp om at kanskje vi mennesker ikke kjenner til alle krefter som finnes i vårt eget univers, og at kanskje det finnes noe som kan være en løsning på flere av våre klimautfordringer.

Tidligere har vi sett hva Nafraím frykter mest: Evna. Evna betyr for ham slutten på freden han har jobbet for å bevare, og ikke minst betyr Evna at hans egen død er nær. Selv om Nafraím ikke nevner det ordrett i sitatet over, kan det leses mellom linjene. Kaoset og de blodige kampene han referer til er kampen om djevelen og kunnskapen om blodet til djevelen. Om han må drepe alle som står i veien for freden, så gjør han det for å redde alle andre fra elendigheten. Det faktumet at Evna er tilbake betyr at det ikke lenger vil være behov for ulvesjuka for å holde liv i steinportene. Derimot minner Evna om ulvekrigene, og den uretten vardari gjorde så mange år tilbake. Det er derfor han frykter Evna, fordi at med Evna tilbake kan det oppstå en hevnmkrig mellom Gríf, djevelen, og Nafraím. Nå som Evna er tilbake, og Gríf kan vende tilbake til sine egne, vil ikke Nafraím risikere at Gríf starter en hevnmkrig på de varige. Derfor er Nafraím sin løsning for å unngå denne krigen å ta livet av Gríf, noe som også tar livet av de varige, men som også betyr slutten på ulvesjuka. Nafraím har utnevnt seg selv til en gud som bestemmer hvem som har rett til å leve og ikke. Han ser ikke på hvert enkelt individ som likeverdige. Skapninger som djevelen, har til nå vært en blodpose og kilden til evig liv. Livet og individet bak blodet ser han ikke. Fred og utvikling av sivilisasjonen er Nafraíms syn på et bærekraftig samfunn.

Nafraím er en vardari, en av de tre første menneskene som ikke blir eldre. Et eksemplar av på et overmenneske. Gjennom årene han har levd har han jobbet for å bevare freden, men også utviklet samfunnet framover. Han ser på steinsirkelene og seg selv som kilden på et bærekraftig samfunn. Han ser på seg selv som en fredsøkende mann, som har brukt flere mannsaldre på å bevare freden. Dette kan vi lese i hans beretning til Juva i Skinnhallen:

«Portene er mer enn ferd, og mer enn penger. Steinsirkelene har skapt verden, som du kjenner den. Tryggere enn du kan begripe, med mindre sykdom og færre i fattigdom. Arme jente, du har aldri sett et blodig slag. Å stenge portene betyr å sende all verdens folk ut i elendighet. Kaos. ... Jeg har hyret de beste av de beste for å bygge en sivilisasjon! Kall meg gjerne et udyr, men vit at dette udyret har kurert Svartsott, grunnlagt skolene, og satt folk til å styre, som har gitt deg friheten du er født meg.» (Pettersen, 2021, s. 393).

Nafraím prøver her å få Juva til å forstå hans syn på steinportene. Steinportene har ført til mange framskritt i samfunnet, som mindre i fattigdom og sykdom, fred og oppbyggingen av en sivilisasjon. Disse eksemplene ser vi gjerne på som elementer som fører til et bærekraftig samfunn og inngår i flere av FNs bærekraftsmål. Likevel har steinportene denne mørke baksiden, mangelen på Evna i denne verdenen gjør at steinportene krever blod for å drives. Som nevnt over fører dette til ulvesjuka og mennesker som mister sin rett til livet. Dette er en konflikt vi også kan finne i vår egen sivilisasjon. Samfunnet vårt er bygget på framskritt som

vi i ettertid ser at også har en negativ effekt på miljøet vårt. Eksempelvis motordrevne transportmidler. Transportmidler gjør reiseveier effektive for enkeltpersoner, og har mange andre fordeler. Derimot er forurensere de motordrevne transportmidlene med CO2-utslipp. Selv om dette faktumet har blitt et velkjent problem for sivilisasjonen, så klarer ikke vi mennesker å slutte å ta i bruk bilene, lastebilene, fly eller de andre transportmidlene. Verden, slik vi kjenner den, ville ikke fungert uten disse midlene. Det er derfor vi heller prøve å finne miljøvennlige alternativer til disse transportmidlene, uten å måtte gå tilbake i tid. Det å finne et alternativ til å drive steinportene uten blod av ulvesjuka-ofrene eller Evna, er ikke noe Nafraím virker til å ha tenkt kan være en løsning.

Det at blodperlene og ulvesjuka kan føre til evig liv er en godt bevart hemmelighet, men det går fremdeles rykter om det. I begynnelsen av romanen kan vi derimot se at Rugen ikke er den som hungrer etter å leve i all evighet. «Han var ikke en av de idiotene som trodde ulveblod skulle gi ham evig liv» (s.68). Når han derimot blir rammet av ulvesjuka, og blir desperat etter å overleve. For å kurere ulvesjuka må man ta blodet, altså drikke blod fra djevelen. Straks Rugen tar blodet er det som om han føler seg bedre, ved at smertene forsvinner. «Jeg kjenner meg udødelig allerede, selv den forbannede tannpinen er vekk» (s.378). Blodet gir Rugen smaken av makt, han vet at blodet han nettopp tok kan gi ham et evig liv. Makt og evig liv har gjort Rugen til et uhyre, ved at han blir en negativt, forsterket versjon av seg selv. Dette elementet av fantastisk kan i begynnelsen virke til å være en positiv løsning på ulvesjuka. Men man må stadig få nye doser av blodet, skal man kunne leve evig. Noe som gjør Gríf, og andre skapninger som han til en blodbank for de som hungrer etter evig liv. De blir behandlet som slaver, og blir underlagt folket. Menneskene i romanen har tatt kontroll over djevelen, og behandler ham som en egen blodbank. Jakten og makten over å ikke bli eldre er noe som opptar mange mennesker. Romanen kritiserer dette jaget, ved å fremstille alvorlige og uetiske konsekvenser av et evig liv. I jakten på et evig liv mister mennesket seg selv i prosessen, og prosessen fremstilles som unaturlig.

Juva deler ikke Nafraím sine syn på verden. Hun er opptatt av rettferdighet for alle. Gjennom de valgene hun tar i romanen, kan vi lese at Juva ikke står for det å utnytte andre mennesker og skapninger. En motsetning til de andre to hovedkarakterene, Rugen og Nafraím, som setter egne behov først. Likevel en holdning som kan tolkes å være noe motstridende, ettersom hun er Juva Jeger. Hun jakter på ulv på grunn av den nytten hun tror det har for verden. «Hun drepte ikke ulv for pengene, og i hvert fall ikke for jaktgleden. Hun drepte fordi hun måtte. Fordi verden ville revne i sømmene om hun sluttet» (Pettersen, 2020, s. 24). Det vi kan lese ut av dette sitatet er at Juva ikke drives av hverken makt, penger eller

glede over å ta et liv. Handlingene hennes er ikke totalt basert på egne behov, men blir også gjort i et håp om å bidra i fellesskapet. Holdninger vi mennesker kan finne vanskelige å ha, men som kan være ønskelige holdninger likevel.

Juva jakter på ulven for å kjempe sin indre kamp. Hun har også et eget behov for å jakte på ulvene. Marerittene og angsten hun har kjempet med siden hun var barn. Marerittene vekker minner om den gang faren døde: «Hun hadde manet fram ulven som tok ham. Manet fram djevelen. Djevelen moren hadde sagt hun aldri skulle snakke høyt om» (Pettersen, 2021, s.91). For at Juva ikke skal røpe hemmeligheten om djevelen, manipulerer moren datteren til å tro at djevelen hun så som syv-åring, bare er eventyr og fantasier. De blir dermed til en skam hos Juva, som han siden vier hver dag av livet sitt til å overvinne. Derfor jakter hun ulv i skogene, og derfor ønsker hun å bli en *bløder* som Broddmar, og jakte på ulvesjuka. Juva ser problemene i samfunnet og legger ansvaret på egne skuldre. Gjennom de holdningene og kreftene Juva viser, kan leseren påvirkes til å ta egne valg i sitt eget liv som er til hjelp for andre.

Et vendepunkt for Juva er når hun finner Gríf, djevelen i kjelleren. Gjennom Gríf finner hun sannheten om hele hennes verden. Sannheten driver henne videre til å kjempe for folket og livet. Hun godtar arven fra moren, men gjør den om til det hun selv mener er riktig. Hun forsøker å samle blodleserne:

«Det fantes en tid da dere var håpet mot vardari, og nå har dere logret for dem i generasjoner! Dere skulle skamme dere! Kvinnen som skulle beskytte folk mot ulvesjuka, var de som spredte den! Under vardaris kontroll! Dere har sviktet eventyret dere elsker å fortelle. Djevelen ga oss evnen til å se hvor ondskapen var, og vi kjempet mot den. Jeg skal bli en rød jeger, og jeg er en blodleser, men en gang i tiden var det den samme jobben. Alt handlet om kampen mot ondt blod». (Pettersen, 2021, s. 326).

Her oppsummerer Juva hele konflikten av romanen. Hvordan blodleserne gjennom generasjoner har vært delaktige i å bringe elendighet til samfunnet. Blodleserne har sviktet folket og sine forgjengere. Hennes løsning er å bruke ekte blodleseres egenskaper og kjempe for folket igjen. Juva velger her å omfavne de evnene hun til nå har motarbeidet gjennom hele livet. Hun velger også å godta arven etter moren, men gjøre godt ut av den. Blodleserarven kan leses som en parallell til det vi etterlater våre barn, vår verden og samfunn vi lever i. I likhet med Juva, skal våre barn oppdras og utvikles til å kunne være i stand til å ta over ansvaret over kloden vår. Juva tar over ansvaret på sin måte. Noe som kan bety at vi må gi våre barn igjen spillerom til å komme med sine egne løsninger.

Vi ser i romanen forskjellige syn på hva som er best for samfunnet. En likhet vi kan finne i vårt eget samfunn, det finnes ikke en politisk ideologi. Vi ser også at mennesket har en tendens til å kjempe for seg selv, og sitt eget liv framfor andres.

4.4 Bryting med antroposentriske verdenssynet

Til slutt i analysen min kommer jeg til å undersøke hvordan romanen bryter med det antroposentriske verdenssynet. Hvordan romanen fremmer verdier og syn på at mennesket ikke er overordnet andre arter, men at andre arter har en like stor rett til å bli respektert som menneskene.

Gríf kritiserer menneskene for å ikke kunne tenke langsiktig (s.286). Noe som kan stemme med hvordan menneskene her setter seg selv og sine behov framfor det felles beste. Grífs kritikk av menneskene i romanen, kan leses som en kritikk til oss mennesker. Mennesket fremstår ofte i historien som et egoistisk vesen, ofte har det ført til krig og elendighet. Vi har gjerne det som kalles et antroposentrisk syn på verden, der mennesket er i sentrum. Denne kritikken kan ses på å være ødeleggende for miljøet, men for at vi skal kunne bryte ut av denne ødeleggende atferden må vi endre tankesettet vårt. Det motsatte av et slikt tankesett anses å være et økosentrisk verdenssyn, der vi likestiller alle levende vesener. For å kunne tenke langsiktig må mennesket kunne se andre levende skapninger sine behov på lik linje med sine egne.

Juva er den som sosialiserer mest med djevelen, Gríf. Derfor blir han beskrevet slik Juva ser ham, som Djevelen. Det første øyeblikket med Gríf blir han beskrevet: «En blek, naken, mann. Svart håret» (Pettersen, 2021, s. 261). Han ser i første øyekast ut som en vanlig mann, men så hadde Juva fått øye på de helt hvite øyene hans, som indikerer på at han er ikke noe vanlig menneske. Senere reflekterer Juva over denne ukjente skapningen, Gríf, i kjelleren: «Han var ingen ulv, heller ingen vanlig mann» (s. 266). Når Gríf smiler kan Juva se hoggtenner på mannen (s. 272). Juva både observerer og sosialiserer med Gríf i flere dager, før hun legger merke til at han også er redd. Til tross for de dyriske sidene ved ham, hans uvanlige utseende så betrakter hun ham etter hvert som en likemann. Hun lar ham bevege seg fritt i huset, og utvikler følelser for skapningen. Den frykten Juva opplever, knyttet til Gríf, kan sammenliknes med fremmedfrykt. Frykten for det ukjente. Vi mennesker er heller ikke så gode på å godta fremmede elementer. Juva trenger litt tid før hun godtar djevelen som en likemann, men det forholdet de danner til hverandre bryter med det antroposentriske verdenssynet. Det gir et håp om at disse menneskene kan leve i harmoni med Grífs folk, uten

å utnytte hverandre. Dette håpet kan vi overføre til vår egen verden, og skape et håp om å kunne leve i harmoni med hverandre på tvers av arter og folkeslag.

Garrard skriver om etiske spørsmål knyttet til forholdet mellom mennesker og dyr (2012, s. 146), og presenterer en sammenlikning av menneskers behandling av dyr med slavehandel og rasisme. Måten livet til Gríf blir beskrevet kan sammenliknes med slavehandel og en form for rasisme. På grunn av hans annerledeshet og sterkere natur blir han holdt som en fange, et dyr gjemt bort i en sjakt. Blodet hans er det eneste som blir ansett for å ha en verdi hos menneskene og de varige. Forskjellene har ført til en utnyttelse og eksempler på både fysisk og psykisk vold. Dette forholdet mellom Gríf og menneskene er et eksempel på menneskets antroposentriske verdenssyn, og hvordan vi ser på oss selv som overlegne andre vesner. Juva er den eneste som bryter dette, ved å falle for Gríf og se på ham et medvesen.

Det er ikke bare dikotomien mellom mennesket og andre levende vesner som kommer til uttrykk i *Jernulven*. Det kommer også til uttrykk et kjønnsperspektiv i romanen som kan knyttes til miljøproblemene. Kvinnene i denne verdenen har gjennom blodleserne en maktposisjon og en frihet. Dette er noe Ester beretter for Juva: «Frykt for blodlesere betyr frykt for kvinner» (Pettersen, 2021, s. 85). Hadde det ikke vært for blodleserne hadde de ikke hatt noen dronning, men en konge, påpeker hun videre. Rugen er et eksempel på den typen mannfolk Ester ser i alle mannfolk. En som utnytter dem til egen vinning. Esters meninger er en stor motsetning til Rugens holdninger. Ifølge henne gjør ikke mannen annet enn å ødelegge verdenen, og mener kvinnen derfor er bedre rustet til å bevare den. Rugens kvinnesyn fremmer et bruk og kast forhold til dem. Han ser på de som objekter, og husker dem basert på et minne om hvordan kroppene deres beveget til hans. På toppen av det stjeler han fra dem, og selger gaver han får av dem. Dette er holdninger og verdier som bryter med normen i vårt eget samfunn, og som blir sett ned på. Likevel er det holdninger enkelte mennesker har til hverandre. Det vi ønsker å lære elevene er at de skal respektere hverandre og kunne leve med hverandre i fred. Derfor kan slike holdninger og verdier være lurt å diskutere med elevene gjennom tekst, for at de kan sette seg inn i tankene og reflektere rundt dem.

Romanen fremhever feministiske verdier og holdninger, gjennom hovedkarakteren Juva, Seidalauget og Esters uttalelser. Romanen bryter på flere måter med det androsentriske verdenssynet, der kvinnen kun har en passiv rolle i samfunnet. Her er det ikke bare menn som tar de avgjørende valgene, men også kvinnene. Det faktumet at dette er en verden som beskrives å være kaotisk og ødelegges fra innsiden, tyder på at kvinnen kanskje ikke er like skikket som mannen til å styre. Det vi kan lese ut ifra Esters utsagn gjennom konteksten av romanen, er at det er menneskelig å feile.

Det legges ikke noe skjul på Esters misnøye for det andre kjønn, altså mennene. Når hun er i ferd med å dø fremstiller hun Broddmar, som en representasjon av sitt kjønn, som et dyr. «Kan du tøyte dyret ditt», spør hun Juva. «Jeg mente det andre dyret», forsetter Ester ettersom Juva jager ulven ut. Ester peker på Broddmar, og henvender seg til Juva. «Jeg så dem som de dyrene de var. Men hvem er dyret nå, jenta mi? Hvem er dyret nå ...» (Pettersen, 2021, s. 420). Ester ser ned på mannen, og ser ikke på dem som likeverdige. Hun har et kvinnesyn som ser på dem som det bedre kjønn. Menn er ikke bedre enn ville beist. Nå som hun selv er i ferd med å bli et dyr, vil hun ikke la seg bli drept av Broddmar. Juva må gjøre jobben. Esters holdninger til mannen kan sies å bryte med det androsentriske synet, ved at hun likestiller mannen med et dyr. Likevel så kan det leses fram en holdning om at mannen blir sett på underlegen kvinnen. Det vi kan lese ut av dette er spørsmålet om det blir riktig å se ned på mannen om målet er et likestilt samfunn. Claudi skriver om prinsippene for kvinneundertrykkelse også gjelder for naturødeleggelser (2013, s. 250). Hvis vi skal bryte ut av de tankemønstrene som angår hvordan vi skal føre et bærekraftig samfunn, så må vi også bryte tankemønstrene knyttet til kjønnsroller, og hvem som er overvesenet.

Dette referatet fremstiller mennesket som en del av naturen. Spesielt i det øyeblikket når Ester blir omsluttet av plantene. Dette øyeblikket kan sammenliknes med frasen som ofte blir sagt i begravelser: «Av jord er du kommet, til jord skal du bli». På lik linje med andre levende elementer og vesener, er mennesket en del av naturen. I sine siste øyeblikk kjæler hun med plantene rundt seg, «Det så ut som om naturen var i ferd med å omslutte henne. Kreve den gamle kvinnen tilbake» (s. 421). Hun blir her en del av naturen, ved å sammenlikne seg selv med et dyr, og la seg omslutte av plantene. Mennesket fremstilles i denne konteksten ikke som et overordnet vesen, men et likestilt vesen. Vi er på ingen måter bedre, vi er en del av økosystemet som alt annet. Dette eksempelet er et eksempel på hvordan romanen bryter med det antroposentriske verdenssynet. Mennesket blir her en del av naturen. Dette er også et fenomen vi kjenner fra egen verden, at når man dør bryter kroppen ned og blir en del av naturen. Dette skjer likevel ikke før man dør. Her kan vi stille spørsmål til hvorfor vi mennesket må dø for å bli likestilt med naturen.

I denne delen av analysen har jeg sett på hvordan romanen på enkelte områder bryter med antroposentriske verdenssynet. Vi har tidligere sett eksempler på hvordan enkelte karakterer fremmer sine behov foran andre, og vi kan lese fram et antroposentrisk, og egoistisk syn hos disse karakterene. Likevel viser romanen eksempler på hvordan vi kan bryte dette tankesettet ved å likestille oss med andre arter, og se på hverandre som likeverdige. I neste kapittel vil jeg komme med en konklusjon på denne oppgaven i lys av de analysene jeg har foretatt meg.

5 Avslutning og didaktiske implikasjoner

For å kunne svare denne oppgavens problemstilling og spørsmål kommer jeg videre til å trekke oppgavens ulike kapitler sammen. Oppgavens første forskerspørsmål omhandler hvordan retoriske strategier kan være innganger til økokritiske analyser. Det jeg har sett på i analysene, hvor jeg undersøker hvordan de retoriske strategiene pastoral, villmark og apokalypse kommer til uttrykk i *Jernulven*. Jeg har også sett på hvordan forholdet mellom mennesker og dyr blir fremstilt i teksten, og sett på kort på enkelte økofeministiske trekk romanen har. Disse inngangene er igjen med på å besvare det andre forskerspørsmålet.

Problemstillingen til denne oppgaven er: *Hvordan kan et økokritisk perspektiv på skjønnlitteraturen bidra i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling?* Hovedkonklusjonen i denne oppgaven er at et økokritisk perspektiv på skjønnlitteraturen, kan være økokritiske analyser av et skjønnlitterært verk der det kommer fram ulike etiske problemstillinger som bidrar inn i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. De økokritiske analysene er med på å gi et fullstendig svar på problemstillingen og de forskerspørsmålene jeg har stilt i innledningen. Gjennom de retoriske strategiene i analysene kommer det fram ulike perspektiver på innholdet i *Jernulven*. Disse ulike perspektivene er med å bidra inn i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling, men det er også mulig å lese fram de andre to tverrfaglige temaene demokrati og medborgerskap og folkehelse og livsmestring kommer i romanen (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Vi har i denne oppgaven sett eksempler på hvordan boka fremstiller ulike sider ved et samfunn og naturen. De retoriske strategiene og analysene har vist at denne romanen tar opp mange temaer som tar opp etiske problemstillinger knyttet til bærekraftig utvikling, og som kan brukes i norskundervisning på ungdomstrinnet.

Basert på argumentet til Nikolajeva om at fantastisk litteratur kan gjøre fortellingen til en avspeiling av virkeligheten, kan disse eksemplene kan vi også lese fram i analysene som eksempler på vårt eget samfunn og virkelighet. Vi kan lese fram en antroposentrisk holdning og verdier hos flere ulike karakterer i denne romanen. For eksempel holdningen om at overmennesket, de varige, er mer verdt enn andre mennesker og andre skapninger. Romanen beskriver undertrykkelse og misbruk av andre arter til menneskets egen vinning. Tilgangen til et evig liv blir bare gitt til en liten gruppe av befolkningen. Hemmeligheten om de varige er også mye viktigere bevare enn andres rett på et liv. I en overført betydning kan dette tolkes å være et syn på hvordan mennesket ser på seg selv som en overlegen art blandt det biologiske

mangfoldet. Men også hvordan mennesket håndterer makt, og ofte fremstiller seg selv som et egoistisk vesen. Vi ser derimot enkelt individer som bryter denne tankegangen. Juva er et eksempel på en som er innstilt på rettferdighet ovenfor alle arter, framfor egen og egen arts vinning. En etisk problemstilling vi kan trekke ut av dette er om det finnes noen som er mer verdt enn andre, og knytte inn ulike arter.

Romanen kan karakteriseres som en framtid dystopi, det forekommer i skildringene av skogene i Slokna som er døde og livløse. Det kommer også fram i bymiljøet i Náklav, som beskrives som korrump, kaotisk og en befolkning som på grunn av sin uvitenhet fremstilles som livredde ulvesjuka. I skrivende stund skal vi ikke langt tilbake i tid fra en periode vår verden opplevde en pandemi. Corona-viruset stengte samfunnet, og vi mennesker ble redde for å omgå hverandre i frykt for å bli smittet. Dette kan sammenliknes med hvordan befolkningen i Náklav kan ha det. Det vi har erfart er at å gjemme seg i eget hjem, ikke er en bærekraftig måte å holde samfunnet i gang på. Den retoriske strategien apokalypse får fram et varsel på endetid fra flere perspektiver: Nafraíms og de variges død gjennom spiren, en krig gjennom tilbakekomsten av Evna, og de døde skogene i Slokna. Disse varslene kan leses som et varsel på våre egne klimautfordringer. Selv om de varslene vi ser i dag er små for oss, så er det allerede mange som lider i verden av naturkatastrofer. De kommer heller ikke til å bli noe bedre om vi ikke gjøre noe. Klimautfordringene er ikke rettferdige, det er ofte de fattige som lide, slik vi også ser i romanen. Etiske dilemmaer knyttet til klimautfordringene er noe som kan diskuteres i klasserommet på tvers av flere fag. Norsken fra sin side kan presentere temaet gjennom litteraturen, slik vi ser i denne romanen, ved å gi elevene ulike perspektiver på ulike holdninger og verdier knyttet til bærekraftig utvikling.

De retoriske strategiene villmark og pastoral får også fram følelser til naturen. Følelsene kan føre til et ønske om å vende tilbake til naturen, til et mer primitivt liv, og å oppleve følelsen av å være i ett med naturen. Rødnes skriver om hvordan skjønnlitteraturen kan brukes som et virkemiddel for å kunne oppleve naturen (Rødnes, 2019, s. 70). Dette er noe vi kan gjøre gjennom skildringene i *Jernulven*. Gjennom Juva blir det også uttrykt en kjærlighet for og et ønske om å rømme tilbake til skogene, jakten og det mer primitive livet utenfor Náklav.

Oppgaven styrker på andres teorier om hvordan fantastisk litteratur kan være en avspeiling av vår virkelighet. I teorikapittelet mitt over, har jeg tatt opp hva en økokritisk analyse innebærer og inneholder. Det handler om å studere hvordan natur, dyr og andre levende vesener blir framstilt i tekster, og hvilke verdier og holdninger som blir uttrykt. Teorikapittelet tar også opp teorier om fantastisk litteratur og elementer som vi møter i flere eksempler jeg har sett på fra romanen. Jeg har analysert retoriske strategier og brukt

perspektiver fra teorier om kritisk lesing for å finne ulike innganger til en økokritisk analyse av *Jernulven*.

En svakhet ved metodevalget til denne oppgaven er at det ikke blir undersøkt hvordan den kan brukes i klasserommet. Andre læreres synspunkter kunne bidratt til praktiske erfaringer rundt hvordan skjønnlitteraturen blir brukt i klasserommet. En annen begrensning til metoden er at det økokritiske perspektive utelukker andre perspektiver som også er relevante for norskfaget. En mer omfattende analyse kunne inkludert de andre tverrfaglige temaene også, for eksempel. Begrensningen har ført til at det er mye som må utelukkes. Likevel så gjør rammene for oppgaven at det skal være mulig å svare på problemstillingen.

Styrker med utvalg av teori og analyse er alltid er sett i lys av problemstillingen, og det vil føre til en helhet i oppgaven (Maxvell, 2013). For å styrke oppgavens gyldighet er det, som anbefalt av Kvale og Brinkmann (2015), blitt gjort bevisst på gjennomgående om oppgavens valg og begrunnelser på det som blir gjort i oppgaven. Dette gjelder oppgavens kontekst, teoretiske bakgrunn, metodiske avveielser, analyse og praktiske implikasjoner som kan besluttes. Grunnen til dette er å bidra til å gjøre oppgaven transparent og gyldig.

Analysene gir en ny innsikt til fagfeltet, samtidig som funnene bekreftes av tidligere forskning innenfor sjanger og tematikk, som Fockin (2020) og Bakken (2018) sine studier. Derfor kan oppgavens resultater bidra inn i forskning på andre romaner og sjangere.

En tanke som har slått meg og som kan være en ide for videre studier er hvordan romanen kan benyttes i klasserommet. Dette er en kompleks roman med mye informasjon som elevene skal kunne sette seg inn i. Det må settes av tid om man skal ha en hel klasse til å lese romanen. En bok av denne karakter vil nok ikke være enkel for alle elever i klasserommet. En ting som ville vært interessant å se nærmere på kunne vært hvordan erfarne lærere ville introdusert verket i klasserommet.

Det er tidligere blitt nevnt at romanen også tar opp de tverrfaglige temaene folkehelse og livsmestring og demokrati og medborgerskap. Juvas indre konflikt går ut på å finne seg selv, lære seg selv å kjenne og forene seg med arvene fra moren. Hun må lære å ta kontrollen over eget liv. Dette er en indre reise hver enkelt elev skal igjennom også, for noen er den reisen enklere enn andres. Romanen tar også opp temaer som angst, kjærlighet og lyst. Vi får innsyn i hvordan et samfunn styres i fra kulissene. Vi kan lese fram holdninger om at noen er mer verdt enn andre, en holdning vi kan stille spørsmål til. Det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap skal lære om prinsippene demokratiet er bygget på, og det å lære å respektere hverandre ulike meninger. *Jernulven* kan bidra inn i alle de tre tverrfaglige temaene. Det jeg

også har oppdaget er at disse tre temaene bygger på hverandre, noe som kan forklare hvorfor romanen inngår i de alle tre.

Ved en eventuell etterprøving av denne oppgaven ville jeg ha gjennomført et undervisningsopplegg for å observere elevers respons på romanen, eller observere en lærers didaktiske metoder. Det observere en time der en lærer presenterer romanen ville gitt verdifull innsikt i hvordan litteraturredidaktikk knyttet til denne romanen kunne foregått i norske klasserom. Dette vil kunne bidra til en utvidet forståelse av romanens bidrag til norskundervisningen, og videre inn i den norskfaglige samtalen på fagfeltet. Det kunne også vært interessant å undersøke hvordan man kan ha gode klassesamtaler knyttet til de ulike temaene som blir tatt opp i romanen. Temaene er aktuelle for ungdom. Likevel er det muligens ikke alle temaer som læreren har kompetanse nok til å diskutere med elevene.

Denne oppgaven svarer på hvordan Jernulven kan bidra inn i norskdidaktisk arbeid om det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Det er også presentert ulike etiske problemstillinger som man kan ta opp i et klasserom. Det oppgaven derimot ikke svarer på er hvordan man skal presentere verket for elevene, og hvordan didaktisk jobbe med det. En analyse som dette vil være tidkrevende, og kanskje svært vanskelig for enkelte, om ikke flere elever.

Denne studiens verdi ligger i hvordan man kan bruke skjønnlitteratur til å utvikle elevenes kritiske tenkning i norskfaget. Oppgaven er rammet inn i et teoretisk rammeverk som analysene kan bekrefte. Oppgavens relevans ligger i det at den tar utgangspunkt i læreplanverket, og har en problemstilling som aktivt ønsker å undersøke hvordan oppgaven kan bidra inn i den norskfaglige lærerprofesjonen. Et videre arbeid kan være mye forskjellig. Det kan være videre analyser på de kommende bøkene til triologien, men det kan også være å undersøke andre læreres meninger og holdninger til bruk av en så kompleks roman som dette. Eventuelt også hvordan de ville lagt opp undervisningen med denne romanen.

6 Litteraturliste

Bakken, J. (2018). Måret Saras Mellom verdener og utdanning for bærekraftig utvikling. I S. Slettan (Red.), *Fantastisk litteratur for barn og unge* (s. 231–253). Landslaget for norskundervisning; Fagbokforlaget.

Birkeland, T. & Mjør, I. (2012). *Barnelitteratur – sjangrar og teksttypar*. (3. utgave) Cappelen Damm Akademisk

Blikstad-Balas, M. Roe, A. (2020). *Hva foregår i norsktime? utfordringer og muligheter i norskfaget på ungdomstrinnet*. Universitetsforlaget.

Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.

FN-sambandet. (2020). FN's bærekraftsmål. Hentet fra <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>

Fokin, R. (2020). Hon är dem alla. Ekofeministiskt flickskap i Siri Pettersens fantasytriologi Ravneringene. *Barnelitterært forskningstidsskrift*. 2020(01), 8/10. https://www.idunn.no/blft/2020/01/hon_r_dem_alla_ekofeministiskt_flickskap_i_siri_pettersen

Garrard, G. (2012). *Ecocriticism*. Routledge.

Glotfelty, C. & Fromm, H. (1996). *The ecocriticism reader – landmarks in literary ecology*. The university of Georgia press. Athens and London

Goga, N. (2017). I begynnelsen var treet. Økokritisk lesning av omformingen fra et stykke tre til gutt i Carlo Collodis *Le avventure di Pinocchio*. *Storia di un burattino* (1883). *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 2017(Vol. 8). DOI: <https://doi-org.ezproxy2.usn.no/10.1080/20007493.2017.1308750>

Goga, N. (2018). Økofantasy. I Svein Slettan *Fantastisk Litteratur for barn og unge*. Fagbokforlaget.

James, E. (2012). Tolkien, Lewis and the explosion of genre fantasy. I James, E. & Mendlesohn, F. *Fantasy literature*. (s. 62-78). Cambridge.

Klein, J. (2020). *Bærekraftig utvikling i skolen*. PEDLEX

Kunnskapsdepartementet. (2017). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen/id2570003>

Kunnskapsdepartementet. (2019) Læreplan i norsk NOR01-06. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. Utg.). Gyldendal Akademisk.

Kvarv, S. (2021) *Vitenskapsteori – tradisjoner, posisjoner og diskusjoner* (2. Utg.). Novus forlag.

Lothe, M. R. (2021). Ein kulturell plantestudie av to norske fantasyromanar for barn og ungdom. [Masteroppgave, Institutt for språk, litteratur, matematikk og tolking ved Høgskulen på Vestlandet]. HVL: <https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmloi/bitstream/handle/11250/2767670/Lothe.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Nikolajeva, M. (2010). *Power, voice and subjectivity in literature for young readers*. Routledge.

Nikolajeva, M. (2012). The development of children's fantasy. I James, E. & Mendlesohn, F. *Fantasy literature*. (s. 50-61). Cambridge

Nussbaum, M. C. (2016). *Litteraturens etikk – følelser og forestillingsevne*. PAX forlag.

Næss, T. Ø. (2020). Ulveøyne: En analyse av fremstillingen av mannlighet og maskulinitet i Odinsbarn av Siri Pettersen. [Masteroppgave, Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Universitetet i Oslo]. DUO: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/79260/Ulve-yne_master-NOR4091_kandidatnr1312_V-r2020.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Maxvell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach* (3. Utg.). Sage.

Pettersen, S. (2020). *Jernulven*. Gyldendal forlag.

Rødnes, K. A. (2019). Skjønnlitteratur og bærekraft – et bidrag fra norskfaget. I Kvamme, O. A. & Sæther, E. (red.). *Bærekraftdidaktikk*. (s. 61-76) Fagbokforlaget.

Samoilow, T. K. & Myren-Svelstad, P. E. (2021). *Kritisk teori i litteraturundervisningen*. Fagbokforlaget.

Slettan, S. (red.). (2018). *Fantastisk litteratur for barn og unge*. Fagbokforlaget.

Teigland, A.-S. (2014). Fantasy. I S. Slettan (Red.), *Ungdomslitteratur -ei innføring* (s. 99-111). Cappelen Damm Akademisk.

Todorov, T. (1975). *The fantastic – a structural approach to a literary genre*. Cornell University press.